

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Tsenguun Odtsetseg

**Srovnání společenského postavení žen v České republice a
v Mongolsku**

**Comparative study of the social position of women
in the Czech Republic and in Mongolia**

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Hasil

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Jiřímu Hasilovi, konzultantce paní PhDr. Aleně Oberfalzerové, PhD. a konzultantce paní Mgr. Batsuren Enžijn za pomoc a profesionální vedení při zpracování této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. 6. 2011

Tsenguun Odtsetseg

Anotace

V této práci sleduji vybrané aspekty postavení žen v různých kulturách, v tomto případě české a mongolské. Pro jejich analytické vyhodnocení jsem si vybrala tématické okruhy, týkající se především veřejného a rodinného života v kontextu politicko-společenského vývoje v obou zemích. V této souvislosti je hlavním předmětem mé bakalářské práce zejména snaha o poznání a pochopení odlišné úlohy ženy v rodině, možnosti jejího vstupu do aktivního veřejného života a dostupu ke vzdělání.

Annotation

This thesis deals with selected aspects of women's position in different cultures, in this case Czech and Mongolian. For their analytical evaluation, I have chosen the themes, especially concerning public and family life in the context of political and social development in both countries. In this context, the main subject of my thesis is, especially, an effort to know and understand the distinct role of women in the family, the possibility of her entry into active public life and the access to education.

Klíčová slova / Keywords

České ženy – Czech women

Mongolské ženy – Mongolian women

Společenské postavení – Social position

Manželství – Married life

Rozvodovost – Divorce rate

Samoživitelka – Single mother

Genderová problematika – Gender issues

Obsah

Úvod	8
Vybraná data z historie Mongolska	10
1 Žena v zrcadle odlišných kultur.....	11
1.1 Žena pohledem minulosti	11
1.1.1 České země v kontextu evropské kultury.....	11
1.1.2 Mongolsko.....	13
1.2 Zlom v chápání role ženy	14
1.2.1 Česká republika	14
1.2.2 Mongolsko.....	17
2 Postavení ženy v rodině.....	21
2.1.1 Česká republika	21
2.1.2 Mongolsko.....	23
2.2 Manželství	25
2.2.1 Česká republika	25
2.2.2 Mongolsko.....	26
2.3 Rozvodovost a její příčiny	29
2.3.1 Česká republika	29
2.3.2 Mongolsko.....	31
2.4 Matka samoživitelka – současný fenomén?	33
2.4.1 Česká republika	34
2.4.2 Mongolsko.....	35

3	Genderová problematika	38
3.1	Cesta k rovnoprávnosti	38
3.1.1	Česká republika	38
3.1.2	Mongolsko.....	40
3.2	Zastoupení žen ve veřejném životě	42
3.2.1	Česká republika	42
3.2.2	Mongolsko.....	45
	Závěr.....	47
	Bibliografie	49

Úvod

Narodila jsem se v Mongolsku. Již jedenáctým rokem žiji v České republice. Pokud mohu, přes svoji dosavadní malou životní zkušenost, srovnávat, pak v obou zemích existuje specifický názor na rovnost pohlaví a rovnoprávnost žen, kde je převážně akcentována převaha mužů. Možná ne tak silně nebo zřetelně v Čechách, nicméně pocitově vnímám, že i zde tento fenomén, mnohdy ve skryté podobě, existuje.

Z tohoto důvodu jsem se rozhodla porovnat problematiku ženské rovnoprávnosti, najít odpovědi na některé, dosud nevyslovené otázky a pokusit se najít a identifikovat odlišnosti či podobnosti postavení žen v české a mongolské společnosti s přihlédnutím k různému průběhu a formám kulturního, politického a společenského vývoje.

Pro přehlednost a usnadnění pochopení odlišností vývoje v Mongolsku jsem stručně seřadila vybraná data z mongolské historie. Tato datová osa nabízí možnost uspořádaně sledovat ta období ve vývoji Mongolska, jež měla zásadní vliv na historické postavení mongolských žen a formování jejich společenského vědomí.

V první kapitole se věnuji stručnému nástinu, resp. porovnání odlišností historického vývoje obou zemí jako je nazírání na ženy nebo zlomové okamžiky českých (evropských) a mongolských dějin.

V další kapitole provádím hlubší sondu do vybrané problematiky. Zaměřuji se na postavení ženy, jaké zaujímal v rodině, v manželství, na důvody ukončení rodinného vztahu a tzv. fenomén svobodných matek.

Poslední kapitola pojednává především o postavení ženy ve veřejném životě, se zvláštním zřetelem na postavení žen v zaměstnání a politice.

Nejsou a nemohou mi být lhostejné osudy českých a mongolských žen ve světle alarmujících dat, jež ukazují nárůst rozvodovosti, snižování počtu uzavíraných sňatků a nárůst počtu matek samoživitelek. V médiích i ve společnosti se neustále diskutuje o smutných a mnohdy tragických příbězích a osudech nerovnoprávných žen, jež se, bohužel dosud neúspěšně, pokouší řešit organizace a hnutí za rovnoprávnost žen.

Přála bych si, aby se moje bakalářská práce stala aspoň symbolickým příspěvkem k pochopení složitosti vztahů mužů a žen v různých kulturách v různých historických epochách.

Vybraná data z historie Mongolska¹

- 1162 Narození Temudžina, budoucího sjednotitele mongolských kmenů.
- 1206 Temudžin je jmenován prvním Velkým chánem všech Mongolů – Čingischánem. Stává se jedním z nejslavnějších vojevůdců a dobyvatelů na světě.
- 1227 Smrt Čingischán v průběhu proti severočínské dynastii Ťin.
- 1260 Jeho syn Kublaj se prohlásil za pátého Velkého chána - Kublajchána.
- 1275 Marko Polo navštívil letní hlavní město mongolské říše.
- 1294 Smrt Kublajchána (zakladatele Pekingu), poté následuje období panování několika méně významných panovníků.
- 1380 Hlavní město Mongolska je zničeno čínskou armádou.
- 1578 Altanchán, vládce východního Mongolska, konvertoval k buddhismu.
- 1586 Založení prvního buddhistického kláстера Erdenedzú.
- 1642 Mandžuské oddíly překonávají Velkou čínskou zeď.
- 1644 Nástup Mandžuské dynastie Čching na čínský trůn.
- 1691 Mongolsko slibuje poslušnost Číně.
- 1728 Rusko a Čína uzavírají dohodu o vzájemných hranicích.
- 1911 Vyhlášení mongolské nezávislosti.
- 1915 Rusko-čínsko-mongolská dohoda o mongolské autonomii.
- 1917 Bolševická revoluce v Rusku přináší do Mongolska politické změny.
- 1921 Revolucionáři z Mongolské lidové revoluční strany (MLRS) dosazují s pomocí Sovětů „vládu lidu“.
- 1937 Zahájení kampaně proti buddhismu a zničení klášterů. Období politické perzekuce.
- 1946 Uznání nezávislosti Mongolska Čínou.
- 1961 Vstup Mongolska do OSN.
- 1990 Demonstrace požadující zavedení demokracie. Vedení MLRS odstupuje.
- 1992 Přijetí nové ústavy.
Změna názvu státu z Mongolská lidová republika na Mongolsko.
Poslední sovětské jednotky opouštějí zemi.

¹ BLUNDEROVÁ, J.: *Mongolsko*. Brno: Jota, 2009. str. 35-36

1 Žena v zrcadle odlišných kultur

Od nepaměti byla otázka rozdílu pohlaví chápána jako dva soupeřící, ale zároveň i jako doplňující se protiklady, kdy na jedné straně je dobro a na druhé zlo. Ve většině případů se ženám přisuzovala ta část, která byla hříšná, slabá a špatná, a muži měli být ti, kteří jim vládli.

Jak tedy asi vypadaly osudy žen ve dvou zemích světa, které se od sebe lišily, jak jen si lze představit? Svou kulturou, jazykem a mentalitou... Byly skutečně tak odlišné, jak se na první pohled zdá? Anebo je spojovaly právě jejich podobné životní úděly?

1.1 Žena pohledem minulosti

1.1.1 *České země v kontextu evropské kultury*

Problematika „ženské a mužské otázky“ nebyla vždy považována za něco, co by se mělo řešit. Existovalo období, kdy se muž i žena mohli těšit ze stejného společenského postavení a vládnoucí všeobecné pospolitosti, neboť například v lovecko-sběračské společnosti záviselo přežití tlupy na každém jedinci.²

Postupem doby dokonce vznikaly i mýty, kde ústřední roli představovala žena. Byla považována za ochránkyni rodinného ohně a za mocnou bytost, která má schopnost родit a zachovat tím pokračování rodu.

Se vznikem patriarchálního typu rodiny jdoucího v ruku v ruce se soukromým vlastnictvím výrobních prostředků se žena stává majetkem a musí se podrobit mužské vůli. Je považována jen za nástroj k plození dětí.

M. Hledíková, se ve své bakalářské práci píše: „*Ve starověku už tedy úcta k ženě klesala a nebyla již vzorem pro mužské jednání. Významní filozofové, jako Platón či Aristoteles, považovali ženské pohlaví za horší, jehož ozdobou bylo mlčení, a kterému měl muž vládnout.*“

² MURPHY, R., F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Praha: Slon, 1998. str. 134.

Dokonce lásku k chlapcům považovali za důkaz vyšší vzdělanosti. Jednu dobu bylo v Římě více prostitutek než prostitutů“.³

S nástupem křesťanství nebyl pohled na ženy nikterak laskavější. Pro monoteistická náboženství je charakteristické dominantní postavení mužů jak v rodině, tak i ve společnosti.

Androkracie, neboli myšlení propagující nadvládu muže nad ženou v křesťanství, se zdůvodňuje spíše činností církve nežli Kristovým učením. Kristus, jediný Syn Boží, je mužského pohlaví stejně jako jeho apoštolové, avšak podle evangelia je jeho vztah k ženám mnohem vlídnější než postoj jeho následovníků. Například odmítal surový starý zvyk judaistické praxe (kterou si osvojil islám), jako je ukamenování ženy za cizoložství.⁴

Z Ježíšovy družiny se nejvíce podílel na formování křesťanské církve apoštol Pavel. Ve svých epištolách pevně stál za androkratickým postojem. Podle kralického překladu se vyjádřil v první epištole k Timoteovi, v druhé kapitole ve verších 11-15 takto: *„Žena ať se učí mlčeti, ve všeliké poddanosti. Nebo ženě nedopouštím učiti se ani vládnouti nad mužem, ale aby byla v mlčení. Adam zajisté prvé jest stvořen, potom Eva. A Adam nebyl sveden, ale žena svedena jsoucí příčinou přestoupení byla. Ale však spasena bude v plození dětí, jestliže by zůstala ve víře a v lásce a posvěcení, se středmostí.“⁵*

Ve středověké Evropě dvornost rytířů (jen k vysoce postavené ženě), se do jisté míry blížila k Ježíšovu postoji. Naopak církev se nikdy neštítala krutého trestu na ženách, který se tak odlišoval od Kristova příkladu. V této souvislosti jsou poměrně známé tzv. čarodějnické procesy (největší pronásledování na Slezsku v 17. století), kdy se hlavním cílem vášnivého pronásledování staly tzv. ženy - čarodějky.

Další řada „útoků“ jen dokládá, jak v nízkém postavení žena tehdy byla. Musela zakrývat vlasy kvůli panující představě, že dlouhé vlasy znamenaly rozpustilost a byly znakem nízkého pudu. Na rozdíl od muže také nemohla vstoupit do kostela bez pokrývky hlavy, jelikož *„byla*

³ HLEDÍKOVÁ, M.: *Vybrané aspekty postavení české ženy v historii a dnes*: bakalářská práce [online]. Brno: MU, Fakulta pedagogická, 2007. [cit 26. 4. 2011]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/152666/pdf_b/?lang=en;id=130557. str. 12

⁴ KREJČÍ, J.: *Ženy ve spektru civilizací. Klíčový problém ve vývojové perspektivě*. In *Ženy ve spektru civilizací (K proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*, Praha: Slon, 2009. str. 13

⁵ tamtéž, str. 13

*pouze odrazem mužovy slávy, zatímco muž byl odleskem slávy boží“.*⁶
V kostele bylo též lepší, aby žena mlčela. Jak je známo, vykastrování chlapci měli nahradit soprán nebo alt při mších.

Katolická církev doposud nedovolila ženám vstoupit do kněžského stavu, ale jako důležitou symbolickou náhražku vyzdvihla mariánský kult. Hříšná Eva představovala poklesek, kdyžto svatá Panna Maria byla pramenem vykoupení. V 9. a 10. století bylo několik kostelů a chrámů v Praze, na Budči a v Liberci zasvěceno tomuto kultu.⁷

Třebaže nebylo v českých zemích utlačování žen tak výrazné jako v jiných evropských katolických zemích, i tady převažovala představa o slabé ženě pod dominancí muže kvůli myšlence spojitosti ženy s démonem. Její jedinou funkcí byla péče o rodinu a její pohyb se omezoval zejména na prostor domácnosti.

Protiženské stanovisko, kdy ženám bylo znemožněno podílení se na procesu přetváření, trvalo několik staletí. Až od novověku se částečně zlepšila situace s příchodem emancipace žen. Ovšem, jak se později ukázalo, byl to možná nejdelší boj, který svět spatřil, a co teprve, do dnešních dnů ho ženy ještě nevyhrály.

1.1.2 Mongolsko

Přibližně před dvěma tisíci let před naším letopočtem docházelo v centrální části Asie k mnohým přírodním a podnebným změnám. Větrné a mrazivé zimy, horká a suchá léta v podstatě znemožnila lidem v téhle oblasti obdělávat půdu. Proto se Mongolové, žijící doposud lovecko-sběračským způsobem, začali věnovat kočovnému pastevectví, které je charakteristické i pro dnešní Mongolsko.

S rozšířením pastevectví přišlo i nové formování kultury, společenských vazeb a obyčejů. Dříve příslušnost k rodu totiž byla určována mateřskou linií - na principu matrilinearity, který vycházel z význačného sociálního postavení ženy jako pokračovatelky rodu. V rodinném

⁶ HLEDÍKOVÁ, M.: *Vybrané aspekty postavení české ženy v historii a dnes*: bakalářská práce [online]. Brno: MU, Fakulta pedagogická, 2007. [cit 26. 4. 2011]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/152666/pdf_b/?lang=en;id=130557. str. 12

⁷ Tamtéž, str. 14

táboře zůstávaly jediné dcery, zatímco synové odcházeli za svými družkami do jiných kmenů. Podle Železného četné nálezy ženských sošek potvrzují matriarchální rodové zřízení té doby.⁸

Avšak nový typ hospodaření upřednostňoval muže - kočovníky a bojovníky, kteří museli být nepřetržitě připravení, aby ubránili své domovy, stádo a území. Nicméně žena stále hrála velmi silnou roli, neboť se musela starat o dobytek, zpracovávat různé živočišné výrobky a v mnohém se tak musela vyrovnat svým mužům, kteří bojovali nebo nebyli přítomni kvůli hledání pastvin pro stádo.

Z cestopisu Marka Pola se dozvídáme, že „*manželky Tatarů jsou manželům málo na obtíž, pokud jde o náklady, protože mnoho vydělávají svou vlastní prací. Ve vedení domácnosti jsou prozíravé a v přípravě jídel úzkostlivě svědomité, pečlivě také vykonávají ostatní povinnosti v domě. Velmi dobře nakupují a prodávají vše, co je třeba. Muži svěřují ženám péči o dům.*“⁹ Schopnost žen zabezpečit hospodářství a poradit si ve všem jako muži byla životně důležité hlavně v nepřítomnosti muže, který vyrazil na lov nebo do války. Tato tradice se na venkově zachovala dodnes.

K omezování ženského práva a k zhoršení postavení mongolských žen došlo během feudálně-teokratickém zřízení Mongolsku, kde velký vliv měl buddhismus. Pastevci byli vazalové sloužící aristokratické či teokratické třídě. Téměř každý chlapec z rodiny byl poslán do kláštera. Tento zvyk způsobil snížení míry porodnosti, úbytek obyvatelstva a zvýšení počtu neprovdaných žen.

Až v roce 1921 přinesla socialisticky orientovaná politika změnu v systému a v zákonech. První ústava z roku 1924 vyhlásila rovnost občanů a zabezpečovala práva bez ohledu na víru, původu a pohlaví.

1.2 Zlom v chápání role ženy

1.2.1 Česká republika

Role žen i mužů je v lidském vývoji bezesporu významná. Ve spektru času je proměnlivá a odlišná, a to ve všech kulturách. Není proto jednoduché přesně určit, kdy došlo k změně

⁸ ŽELEZNÝ, T.: *Mongolsko*, Praha: Svoboda, 1985. str. 22

⁹ POLO, Marko: *Milión*, Praha: Odeon, 1989. str. 62

nazírání na postavení ženy. Abychom lépe pochopili souvislosti, musíme se podívat hluboko do minulosti.

Na základě současných genetických výzkumů existuje hypotéza, že dnešní lidstvo má společnou pramatku, která žila přibližně před 200 000 let v Africe. Podle africké Evy lze usuzovat, že úloha ženy v prapočátcích naší společnosti byla nadmíru významná především pro svou reprodukční schopnost ženy - matky, se kterou je spojováno trvalé udržování a zachování lidského pokolení.¹⁰

V těchto nejstarších dobách se jedinci, žijící v tlupách, podřizovali striktní hierarchii, postavené na dělbě práce. Ta závisela na fyzických i psychických způsobilostech, na pohlaví nebo věku, přičemž k lovu a obraně byli upřednostňováni muži. V duševních schopnostech se nedělaly žádné rozdíly mezi pohlavími, což je například v kontrastu s pozdějším převládajícím přesvědčením, že žena není schopna mít aktivní duši. Lze tedy takřka s jistotou předpokládat, že při dělbě činností byl brán zřetel na funkci a postavení ženy jako rodičky. O tom svědčí kult plodnosti a vyobrazení ženy v podobě mnoha různých sošek. Zajímavé je též stejné početné zastoupení bohů a bohyň v pohanských náboženstvích.

Proces oddělení od kolektivního vědomí a uvědomění si vlastní individuality trval velmi dlouho. Jeho průběh dal podnět pro další rozvoj a vznik světového náboženství regulující styk mezi jedinci a definující vztah k představitelům moci. Dá se usuzovat, že právě tehdy nastoupila misogynní fáze v sociálním rozvoji¹¹. Období mnohobožství tedy mohlo být poslední etapou v rozvoji lidstva, kdy existovala rovnost mezi mužem a ženou. Je zřejmé, že moderní (a nejenom) evropská společnost se snaží tuto rovnováhu opět obnovit a to ve formě tzv. rovnosti pohlaví - gender balance.

Vrátíme-li se zpět do minulosti, například do období antiky, tzv. kolébky civilizace, zjistíme, že ani tehdy to žena neměla jednoduché. Její postavení v mnoha ohledech připomínalo postavení otroků a sluhů. Zdůrazňovala se odlišnost obou pohlaví. Žena podle tehdejšího společenského zvyku měla žít doma, neboť je uzpůsobena se starat o děti a zaměstnávat se domácími pracemi. To vše pod bdělým dohledem, „*aby co nejméně viděla, co*

¹⁰ PAVLÍK, Z.: *Role žen v populačním vývoji*. In *Ženy ve spektru civilizací (K proměně postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*. Praha: Slon, 2009. str. 27

¹¹ tamtéž, str. 29

*nejméně slyšela a co nejméně se tázala*¹². Naopak muži jsou stvořeni s tělem snášejším mrazy i vedra, a duší, jež má vést stát a podílet se na veřejném životě.

Obdobné přesvědčení můžeme nalézt v kulturách a náboženstvích věřících v převtělování duší, jako je například buddhismus (převládající náboženství v Mongolsku). Muž, pokud žil špatným způsobem, byl odsouzen, aby se v příštím životě narodil jako žena, pokud se ani tehdy nezmění k lepšímu, převtělí se v dalším životě do zvířete.

V době feudalismu bylo zemědělství převládající ekonomickou činností. Čím byl počet dětí v rodině větší, tím to bylo pro hospodářství lepší a ve výsledku příznivější. Funkce ženy byla jasná: zachovat pokračování rodu. Tehdy se také začala formulovat náboženství na mužském principu. Vytvořil se vztah, jenž byl oboustranně výhodný pro činitele státní moci. Křesťanská církev na straně jedné a panovník na straně druhé. Církev měla na starost vzdělání, duchovní, zdravotní a sociální péči o obyvatelstvo. Povinností světského vládce bylo svůj lid chránit.

Od poloviny druhého tisíciletí našeho letopočtu dochází na evropském kontinentu k velkým společenským a revolučním změnám ve všech lidských procesech. Rozvoj technologií a výrazný nárůst počtu obyvatel uspišil urbanizaci. Nové renesanční a osvícenské myšlenky zdůrazňují význam vzdělanosti v celé společnosti. To s sebou přináší novou touhu lidí po svobodě a s tím, ruku v ruce, přichází boj žen za emancipaci.

Postupem času dochází ke zvyšování životní úrovně lidí a zlepšuje se též i hygienická a zdravotnická péče. Tím se snižuje míra úmrtnosti a zvyšuje porodnost. Oproti minulosti se téměř všechny narozené děti dožívají poměrně vysokého věku (tato změna se nazývá demografická revoluce). Existují hypotézy, že tento proces bude i nadále pokračovat a to ve všech koutech světa bez ohledu na ideologické postoje, za předpokladu, že budou vytvořeny odpovídající podmínky. Nás však zajímá, jak toto vše ovlivní postavení ženy, a zda se tyto procesy odrazí ve změně chápání její role ve společnosti.

S příchodem revolučních let 19. století přicházejí do západu velké změny v podobě liberalističtější politiky státu, závratných vynálezů, hromadného stěhování do měst, růstu mnoha metropolí, zprůmyslnění výroby. Po těchto reformách nutně musely nastat změny ve struktuře společnosti i v myšlení lidí. Dá se tedy říct, že zlomový okamžik nejen pro ženy, ale

¹² NOVOTNÝ, F.: *O Platónovi – díl III*. Praha: Jan Laichter, 1949, str. 413

i pro celou společnost, představoval zánik hodnot a rozpad tradiční západní rodiny, které byly jen důsledkem těchto zvrátů?

V následujících kapitolách ukáží, že do jisté míry to určitě mělo vliv na chápání ženy společností jako takové. Nemohu tvrdit, že se jednalo o jediný zlom, protože jak všichni víme, minulé století nám přineslo nepřehledná kvanta zvrátů a událostí, které nikdy předtím nestaly v tak krátkém časovém sledu. Nicméně si troufám říci, že to byl přinejmenším začátek převratných změn.

1.2.2 Mongolsko

V poslední době ve vztahu mezi pohlavími docházelo k mnohým střetům, které mají svůj původ v ekonomických změnách probíhajících od dob kolonizace a v pokusu o industrializaci průmyslové revoluce a v pomalém ústupu od tradičního způsobu života, kdy žena měla významnější postavení ve společnosti než v dnešní městské kultuře.

Je pravdou, že vedoucí úlohu, v politickém i společenském životě Mongolska měli především muži. Bylo by však chybou se domnívat, že mongolské ženy nebyly po staletí od historického období až po současnost uznávány a respektovány. Určujícím faktorem byla především jejich moudrost a prozíravost, související s nepostradatelností každého jedince v kočovném způsobu života. Žena byla respektovaným partnerem a mužská část společnosti na ní byla silně závislá. Z tohoto důvodu měly ženy v Mongolsku mnohem silnější společenský status než v jakékoliv jiné zemi v Asii.

Tajná kronika Mongolů¹³ je plná názorných příkladů vysokého postavení žen ve společnosti. Například vojevůdce Čingischán ve chvílích, kdy měl přijmout zásadní politické rozhodnutí, obvykle žádal svou manželku o radu a pomoc.

Poté, kdy se stal Temudžin vládcem všech Mongolů (Čingischánem) provedl mimo jiné i mnoho změn v zákonech. Například rozhodl, že za cizoložství budou potrestáni jak žena, tak i muž. Toto rozhodnutí svým způsobem svědčí o snaze vytvořit prostředí s větší mírou tolerance a rovnosti mezi pohlavími.

Respektovaným zvykem mezi Mongoly též bylo, že po smrti manžela se žena stávala hlavou rodiny a zdědila veškerý jeho majetek. Největší výhodou však byla pro ženu možnost

¹³ *Tajná kronika Mongolů – nejstarší dochované literární dílo napsané v mongolském jazyce. Tento historický pramen pocházející z 13. století, byl napsaný anonymním pisatelem.*

volby dobrovolně ukončit manželské soužití, pokud bylo její manželství nefunkční a nešťastné.

Mongolové se rovněž odlišovali od jiných národů, zejména od sousedního čínského, v manželských zvycích. Ačkoli obecně byla jejich společnost polygammí (když si to muž mohl dovolit, měl třeba i několik manželek¹⁴), neznamenalo to, že ženy měly podřadnou pozici. V případě úmrtí manžela, vdova měla možnost svobodné volby, zda se znova vdá, či nikoli. Ve většině případů se rovněž vyskytoval tzv. levirát, kdy povinností mladšího bratra zemřelého manžela bylo se o vdovu postarat (mělo to čistě pragmatickou funkci, která zabezpečovala ochranu pro vdovu a její děti a zachování rodu).

V důsledku těchto zvyků přijal nový partner rozvedené ženy, neměla-li závažnější předchozí sociální stigma, její děti z přechodného manželství za své, což je zřejmým důkazem přesvědčení, že pokud se určitá osoba dostane do rodiny, existuje víra v rodinné propojení, která je u Mongolů mnohem víc akcentována než pokrevní vazby.

Prakticky vzato, v kočovnické společnosti byla účast každého člena v každodenním životě rodiny životně důležitou pro celou skupinu. Mongolské ženy musely plnit mnoho jiných úloh, než jen ty, které jsou přímo spojené s reprodukcí a péčí o domácnost. Chlapcům i dívkám byla běžně poskytována rozsáhlá vojenská školení. Ženy pak mohly doprovázet vojsko a nejsilnější a nejzkušenější z nich bojovaly ve válkách po boku mužů. Zde se opět ukazuje stupeň vzájemné spolupráce mezi muži a ženami v Mongolsku, kdy obě pohlaví mají ve společnosti důležitou úlohu, a nikdo není podceňován.

Zajímavý postřeh měl i Jan de Plano Carpini, jenž navštívil Mongolsko za doby vlády papeže Inocence IV. (1245-1247). Poznamenal: „*Jejich ženy a dívky jezdí na koni stejně skvěle jako muži. Viděli jsme je též s lukem a toulcem. Všechna práce leží na bedrech žen. Zhotovují šaty, boty, kožichy a jiné předměty z kůže, řídí vozy, opravují je, nakládají velbloudy a jsou čilé a schopné.*“¹⁵

Mohla bych připojit další pozoruhodný a názorný příklad. Marco Polo vypráví o Kublaj Khanově synovci, který měl dceru Khutulun což v překladu znamená „zářící měsíc“. Tento

¹⁴ KNOBLOCH, E.: *Putování k Mongolům*, Praha: SNKLU, 1964. str. 20

¹⁵ tamtéž, str. 24

název pro princeznu je další známkou hluboké úcty k ženskému principu, neboť Měsíc je ve všech tradičních kulturách považován za symbol ženskosti.

Zářící princezna byla slavná díky své kráse a síle. Prohlásila, že si za muže vezme toho, který ji přemůže v boji. Jelikož se takový muž nenašel, nikdy se nevdala. Tento příběh nemusí být pravdivý ve všech detailech, ale do značné míry ilustruje princip sexuálního výběru partnera. Historicky tedy mongolská žena měla legitimní moc vybrat si muže, který by jí byl hoden.

Zářící princezna je v tomto příběhu zobrazena jako krásná a silná bytost, které si ve své době vážili pro její ženskost společně se schopností být obávanou válečnicí. Tato svoboda v mongolské společnosti přímo kontrastuje s čínským zvykem mrzačení dívčích chodidel. Touto procedurou byla žena v čínské společnosti zbavována jakékoli možnosti vést aktivní a dynamický život a byla jí přisuzována pouze druhořadá role ve společnosti.

Závěr, který můžeme vyvodit z životní dráhy těchto význačných mongolských žen, je mimo jiné, že moderní pojetí ženství ve spojení s jeho sociální rolí je vážně chybné. Souhlasila bych s tvrzením, že *„moderní doba je determinována zjevným nepochopením ženství založeného na sexuální charakteristice ženy a genderové roli, jež je spíše kulturním výtvorem v podstatě nemajíc základ v přirozeném principu. V praxi to znamená, že stranou toho, co je spojeno s rozmnožovací funkcí a péčí o děti, jakákoli monopolizace nebo vyloučení ze společenského postavení na základě pohlaví, postrádá racionální základ, a tedy nemůže být dostatečné.“*¹⁶

V Mongolsku se postavení ženy začalo měnit s šířením buddhistického náboženství v 18. století a s příchodem nové doby industrializace počátkem 19. století. Nově se rozrůstající vyznání dovedlo muže, aby žili asketickým způsobem života za zdmi církevních komplexů. Muži byli vedeni k víře, avšak nikoli ke společenské odpovědnosti. Ženy plnily pouze funkci rodit a vychovávat děti.

Podobné hledisko se nezměnilo ani při transformaci od feudalismu k modernímu průmyslovému Mongolsku, neboť ta se řídila heslem zvýšit počet obyvatel a zajistit tak rozmístění obyvatelstva na rozsáhlé hranice a do ekonomických center. Nové socialistické

¹⁶ *Women in Mongol society* [online]. [cit. 5. 4. 2011]. Dostupné z: <http://www.coldsiberia.org/monwomen.htm>.

Mongolsko potřebovalo zvýšit skomírající počet obyvatelstva, aby si zabezpečilo bezpečnostní a hospodářské národní zájmy vlády.

Aktivní a sociálně nastavená politika zapojila ženy do veřejného života a vybízela k dodržování jejich rovnoprávného postavení ve společnosti se snahou doplnit už tak nedostačující pracovní sílu.

Mělo to i pozitivní přínosy. Díky bezplatné zdravotní péči a přístupu ke vzdělání se podmínky na pracovišti mnohem zlepšily. Status ženy ve společnosti se začal více vyrovnávat statutu muže, neboť žena mohla chodit do práce a proniknout tak do různých sektorů. Zásahu na tom mělo hlavně vybudování jeslí a školek, kam chodily malé děti, tím pádem ženám odpadly každodenní starosti spojené s péčí o děti a domácnost.

Od rozpadu komunistického režimu se tradičně v egalitářském Mongolsku stupňují diskriminační tendence založené na pohlaví, věku a místo původu. Za doby velkých převratů v devadesátých letech minulého století ztratil velký počet žen zaměstnanecké výhody, ochranu a podporu zaručené státními firmami. Přes úspěchy ve vzdělání a dobrou kvalifikaci, se nedokázaly prosadit v tržní ekonomice. Určitě k tomu nepřispěl úbytek jeslí a školek a ani razantní zvýšení cen bytů a potravin. Sice se v posledních letech objevily kariéerně úspěšné byznysmenky v sektoru obchodování s kašmírovými výrobky, bohužel jde spíš jen o výjimku potvrzující pravidlo.

2 Postavení ženy v rodině

Rodina vždy představovala důležité společenství lidí umožňující přežití a trvalé zachování lidské skupiny. Odlišnosti nacházíme v různých dobách a v různých částech světa, přesto však je obecně jedinou jednotící institucí ve společnosti, kterou si lidé přidávali z generace na generaci, protože mít rodinu znamenalo větší šanci na přežití v nelehkých podmínkách.

Celkově vzato je třeba k pochopení postavení ženy v rodině si uvědomit, jak lidé chápali pojem rodiny v určitém období vývoje společnosti. Neméně důležité je si též představit, v jaké podobě existovala, jaký byl počet členů v domácnosti sdílející jeden společný krb a jaký byl vztah mezi jejími příslušníky v kontextu ekonomicko-politického stavu země.

2.1.1 Česká republika

V souvislosti s negativními názory církve byla žena znevýhodněna jak na veřejnosti, tak i doma. Veškeré právo a poslední slovo měl vždy muž a jeho rozmarům se žena podřizovala. Ve všech společenských vrstvách a třídách narážíme na obrovské požadavky, které byly na ženy neustále kladeny.

Od narození byla žena v područí mužů. Ze začátku to byl otec nebo bratr, následován manželem, kterého si v dospělosti brala. I když některé ženy se rozhodly zůstat svobodné, čekal je nemilý osud v osamělosti s pejorativní nálepkou „stará panna“. Před úřady a soudy se žena nemohla objevit bez muže. Kromě mužovy převahy musela strpět nespočet porodů, protože v zájmu církve a rovněž celé rodiny bylo zachování rodu.

Četné porody, samovolně nebo neodborně vyvolané potraty, špatná hygiena a dobová nízká úroveň zdravotnictví se podílely na úmrtí žen ve velmi nízkém věku. Navíc ženy z nižších tříd snášely těžkou fyzickou práci a aristokratky zase byly vystaveny větší psychické zátěži, protože se často musely vdávat bez lásky, z politických či majetkových důvodů. Povinností takové manželky bylo přivést na svět dědice. Pokud se to nepovedlo, považovalo se to za obrovské osobní selhání.

Má se za to, že v četných zemích v Evropě až do začátku minulého století existovaly takové zvyky, které vytvořily lepší podmínky k životu pro muže než pro ženskou populaci. Většinu úmrtí žen tvořila věková skupina 5-15 let. Demografové v první polovině 20. století usoudili, že dívky v pubertálním věku jsou více náchylné k nemocím. Příčinu smrti nebo

choroby bychom měli hledat mimo jiné i v odchylných názorech společnosti na muže a ženy. Třeba dívkám od malička náleželo uskrovnění se v jídle, byla-li nouze o potraviny, péče o domácnost, při jejím zastávání se dostávala do styku se znečištěnou vodou, kontaminovanými odpady, a při ošetřování lidí s přenosnými chorobami.¹⁷

Rodinný život žen ovlivnil zcela moderní jev, který se v Evropě objevil, totiž plánované rodičovství. Plodnost v 19. století byla poměrně vysoká. Vdaná žena měla v manželském soužití obecně sedm až osm dětí, přičemž jen čtyři až pět dětí se dožilo 15 let. V 70. let v severních a v severovýchodních částech země (mimo jiné i v Praze), kde se převážně vyskytovaly průmyslové oblasti se zaměřením na textilní sektor, byl zaznamenán úbytek porodů. Za deset let se klesající tendence objevila na celém českém území. V zemědělských krajích a oblastech se vzrůstajícím počtem ateistů (a i mezi evangelíky) se počet narozených dětí rychle snižoval. Tak se zhruba za pár desetiletí české ženy staly matkami dvou dětí v rodině.¹⁸

V současné Evropě, díky demokratizaci a technickému pokroku, je ženám umožněna větší účast na společensko-politickém dění. I když nejsou analýzy dat příliš jednoznačné, vyplývá z nich, že jedním z dalších důsledků zlepšení postavení žen ve společnosti je pokles reprodukčního rozměru. Tento vývoj však není jen výsledkem postoje rodiček. Vědecky dokázané snížení schopnosti mužů plodit (nedostatek, nízká kvalita, nepohyblivost spermií) spolu s tzv. krizí maskulinity, současně s poklesem zájmu mít děti, nejsou zanedbatelnými faktory. Příkladem mohou být Japonsko, Severní Amerika, Francie ale i Česká republika, kde dochází k výraznému poklesu porodnosti. Naopak v islámských zemích a v oblasti subsaharské Afriky může vysoká porodnost vést k domněnkám, že důsledné redukování feminity a oslava mužství výrazně napomáhají k prudkému růstu obyvatelstva.¹⁹

Prof. Z. Pavlík považuje společenský status ženy v populačním vývoji demograficky vyspělých zemí, v důsledku plánovaného rodičovství a efektivní umělé či přirozené antikoncepce, za přinejmenším srovnatelný s postavením mužů.²⁰

¹⁷ HORSKÁ, P.: *Naše prababičky feministky*, Havlíčkův Brod: Lidové noviny, 1999. str. 42-43

¹⁸ tamtéž str. 45-46

¹⁹ KREJČÍ, J. *Ženy ve spektru civilizací. Klíčový problém ve vývojové perspektivě*. In *Ženy ve spektru civilizací (K proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*. Praha: Slon, 2009. str. 9-21

²⁰ PAVLÍK, Z.: *Role žen v populačním vývoji*. In *Ženy ve spektru civilizací (K proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*. Praha: Slon, 2009. str. 35

Od rozmachu kapitalismu a k ekonomickým změnám, k nimž docházelo, byli všichni lidé nuceni opustit obvyklý způsob života a shánět si odpovídající způsob obživy. Rozpad tradiční rodiny způsobil výměnu kolektivní a neplacené práce v domácnostech za osobní placenou práci, proto muselo nutně dojít ke srovnání schopností a možností každého jedince bez daných pravidel. Zaniká tak patriarchální rodina s neotřesitelným dosavadním postavením muže.

2.1.2 *Mongolsko*

„Do dnešních dnů se na mongolském venkově zachoval model kooperujících, příbuzensky provázaných nukleárních rodin, sdružujících se v nejmenší hospodářskou jednotku, mongolský ail.“²¹

Tradičně zde platí patriolokální rezidenční řád, jinými slovy v ailu zůstávají mužští potomci a jejich ženy, kdežto provdané dcery odjíždějí prožít zbytek svého života do ailu svého druha. Nebývá to ale vždy pravidlem, aby žena odešla od rodiny. Závisí to na různých faktorech, jako je například ekonomický stav rodiny, eventuálně na přání rodičů nevěsty, pokud nechtějí žít osamělý život bez jediného dítěte. Zvláště schopnost adaptace a reagovat pohotově na jakoukoli životní změnu, vytváří podobu mongolské rodiny a vztahy v ní.

Jelikož starost o velké stádo je ve všech směrech velmi náročná, každý člen rodiny se musí podílet od útlého věku na každodenních domácích pracích. Dívky, ale i chlapci bez rozdílu, mají povinnosti být nápomocnými při úklidu domu i příbytku dobytka, při vaření, hlídání mladších sourozenců, dojení krav, koz a ovcí. Rodinné zvyky, forma a velikost rodiny se nikterak po staletí Mongolsku nezměnily.

Až s rozmachem buddhismu, který se stává v 18. století převládajícím náboženským směrem v Mongolsku, se tradiční forma rodiny začíná měnit. Na celém území vznikalo více než pět set buddhistických chrámů a klášterů, a mnozí muži do nich odcházeli nadobro zasvětit své životy. Jako příklad může posloužit kniha Bulaga, ve které píše: *„Zásadní změnu v pohledu na příbuzenství měla buddhistická ideologie, které byla protikladem šamanského uctívání předků. Buddhistická karmická ideologie je v podstatě antitezí ke genealogickému systému. Lidé praktikující buddhismus se zabývají převážně svým karmickým osudem, místo*

²¹ WEIGERT, V.: *Mongolská rodina v sociokulturních proměnách*: bakalářská práce. Praha: FFUK, Ústav jižní a centrální Asie, 2005. str. 37

*udržování klanu a rodové genealogie a štěstí svého života vidí ve svém dalším zrození. Buddhismus v Mongolsku i v Tibetu přímo očerňoval prokreativní funkci rodiny.*²²

V první polovině minulého století v Mongolsku existovalo nepřehledné množství buddhistických klášterů, ve kterých žilo přes šedesát tisíc mužů, z nichž jednu třetinu tvořili muži v reprodukčním věku. Tento počet se během několika let zvýšil na dvojnásobek kvůli neprozíravé státní politice, která zprošťovala mnichy v kláštorech vojenských povinností.

Tato nepřítomnost mužů, kterou zhoršila válečná léta 1935-1947, kdy ze svých domovů odešlo do boje více než 80 tisíc mužů, zapříčinily patrné zvraty jak ve stavbě celospolečenské, tak i ve struktuře rodiny. Ženy se samy staraly o své potomky, kterých se rodilo čím dál méně.

Situace se začala měnit a počet obyvatel se postupně zvyšoval po vypálení lamaistických klášterů (do dnešních dnů se dochovaly jen čtyři) ve stalinské éře a také díky zvyšující se kvalitě zdravotnictví a rovněž účinné státní podpoře rodin směrem k nárůstu počtu obyvatelstva.

Od pádu režimu v 90. letech dostává struktura rodiny díky změnám v ekonomice a v celé společnosti novou tvář. Ekonomický úpadek, politická transformace, nouze o základní potraviny a zboží silně postihly život mnoha lidí a ovlivnily tak snížení populace. Faktorů ovlivňujících sníženou míru porodnosti je celá řada:

- ekonomická nejistota,
- vyšší náklady na výchovu dětí,
- nejisté vyhlídky na zaměstnání pro ženy s dětmi,
- snížení počtu institucí pečujících o děti,
- legalizování antikoncepce až v roce 1989,
- možnost rodin dobrovolně si vybrat, kolik bude mít děti.²³

²² BULAG, U.: *Nationalism and Hybridity in Mongolia*, [online]. Oxford: Clarendon Press, 1998. [cit. 5. 5. 2011]. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/30989568/Nationalism-and-Hybridity-in-Mongolia>. str. 139

²³ *Ze svých zkušeností vím, že moje babička dostávala medaile za porod každého dítěte a peněžní příspěvky. Vyprávěla mi, že tehdy byly nemyslitelné, dokonce zakázané umělé potraty. Moje tety, maminka a jejich známé nevěděly o možnostech různých antikoncepcí. Pro mě bylo velkým překvapením, když jsem po příjezdu do Čech zjistila, že v osnovách rodinné výchovy na základní škole je zahrnuto mimo jiné i jak se chránit před nechtěným otěhotněním.*

2.2 Manželství

Společné soužití lidí ovlivňuje spousta faktorů, jako například životní a politické podmínky. Ovšem rozhodující je vytváření materiálních hodnot, při nichž lidé spolupracují. Charakter výrobních vztahů každé společnosti má silný význam i na utváření rodiny a manželství. Právě manželství a rodina se začínají měnit, dochází-li ke změně výrobních poměrů. Tedy jakákoliv změna v materiálním životě společnosti se, ať už dříve nebo později, odráží také na její struktuře a funkcích.

2.2.1 Česká republika

Podstatná většina evropských, tedy i českých, žen vstupovala do manželského svazku, který byl mimo jiné i ekonomickou nutností. Dívky byly od malička vychovány a vedeny k budoucímu svazku a v manželství pak své poznatky z dětství aplikovaly.

Tehdejší lidé brali manželství jako partnerské soužití orientované na výchovu potomků a ekonomické přežití. Na venkově při výběru partnera hrála roli síla, schopnosti a u žen hlavně plodnost. Obdobné atributy se uznávaly i ve městech, kde musela být láska a tělesná atraktivnost vyvážena schopností nastávající/ho upevnit, ne-li povýšit, rodinné postavení ve společnosti.

Zásadní vliv na rozvoj rodiny a manželství měla církev. Církevní (a mnohdy i světský zákon) legitimizoval podřízené postavení manželky v manželství. Detailní rozpracování základních zásad křesťanského učení o manželství bylo rozepsáno v církevním právu (tzv. kanonické právo), které dané zásady upravilo do podoby přesných právních předpisů. Kanonické právo se pokouší zabezpečit stabilitu patriarchální monogamie rodiny a co možná nejvíce posílit působnost církve při úpravě manželských vztahů.

Na vývoj rodiny a manželství má vliv období konce osmnáctého a počátku devatenáctého století, kdy probíhá průmyslová revoluce. Měšťanstvo usilovalo o rovnost všech lidí před zákonem a deklarovalo nezcizitelná lidská práva. Pokouší se zejména zrušit nesčetná omezení, která stvořil feudální řád a významně omezovat počet manželských překážek. V roce 1781 bylo podstatnou změnou v Čechách zrušení nevolnictví, jehož účinností byla zrušena všechna omezení sňatku. Od tohoto data mohli poddaní uzavírat manželství bez svolení vrchnosti.

V polovině 19. století se „manželství přeměnilo z ekonomické instituce v instituci romantickou a svatba se stala spíše symbolem skoncování s předchozím životem, než aby symbolizovala jeho pokračování. Mezi pracujícími třídami byla svatba vyvrcholením důvěrného a často i sexuálního vztahu...Velmi rozšířená praxe manželství na základě zvykového práva, jež představovalo soužití a předmanželské sexuální vztahy, znamenaly, že sňatek byl pouze veřejným uznáním soukromého ujednání a uspořádání.“²⁴Shodná podoba manželství přetrvává do dnešních dnů téměř ve všech západních zemích, ale překvapivě i v geograficky velmi vzdáleném Mongolsku.

Jiným podstatným předělem v rozvoji rodiny a manželství byly světové války, do nichž bylo zapojeno několik desítek milionů mužů. Důsledkem byla demoralizace rodinného života, došlo k poklesu počtu sňatků a narozených dětí. Ty navíc vyrůstaly většinou bez otce. Kvůli nedostatkům mužů i díky různým ženským hnutím za rovnoprávnost, se ženy více zapojovaly do veřejného života a začaly být více zaměstnávány. Jak rostla ekonomická nezávislost žen, nastala doba, kdy byly při výběru partnera náročnější a plánovaly své manželství.

Jak je patrné z dat některých výzkumů, mladí Češi (zejména dívky i chlapci s vysokoškolským vzděláním) se nikterak navzájem neliší ve své ctižádosti, kariérním úsilí a leckdy ani ve svých životních cílech. V životě vzdělané dívky není rodina a manželství jedinou variantou seberealizace a přestává být prioritou.

2.2.2 Mongolsko

Podle tradic domlouvali manželství svých dětí v jejich útlém věku rodiče (až v roce 1925 byly zakázány domluvené sňatky a žena si mohla vybrat manžela podle sebe). Nejlepší období pro sňatek dívky bylo okolo 16 let života, ale byly i případy, kdy se vdávala mnohem dříve. U chlapců byl obvyklý věk na ženění zhruba v devatenácti letech.

U sňatku nebyl velkou překážkou věkový rozdíl mezi manžely. Nebylo neobvyklé, když si mladá dívka brala o mnoho let staršího muže i naopak. Například se věřilo, že je vhodnější sňatek se starší ženou, která již byla dostatečně zkušená a mohla svému muži radit a vést ho ve světských záležitostech.

²⁴ AMRAMSOVÁ, L.: *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. str. 76

Manželství bylo spíše věcí rodičů (až v roce 1925 byl přijat zákon, kdy si mohla žena svobodně vybrat partnera²⁵). Vzájemné zalíbení dvou lidí nebylo zásadní a moc se k němu nepřihlíželo. Velkou roli však při uzavírání sňatku hrál příznivě laděný partnerský horoskop. Bylo velmi důležité, aby byli oba novomanželé narozeni ve spřízněné relaci. Když se svazek manželů nezdařil, příbuzní nebo rodiče obou aktérů ujednali ukončení manželství, pokud to bylo nutné, vyrovnali se materiálně.

Zajímavý je postřeh Marka Pola, který ve svém Miliónu popisuje manželské zvyky takto: *„U nich je třeba dbát na to, aby každý muž byl ohleduplný k manželce svého bližního a měl se bedlivě na pozoru, aby si v tomto ohledu vzájemně nečinili bezpráví. Podle jejich zvyku může mít manžel tolik manželek, kolik jich uživí, avšak první manželka je pokládána za přednější a důležitější než ostatní. Až na sestry se mohou ženit se všemi pokrevními příbuznými v řadě poboční. Když zemře otec, syn se může oženit s macechou. Bratr se po bratrově smrti ožení se švagrovou. Bratr se po bratrově smrti ožení se švagrovou. Převážení manželky je spojeno se slavnými svatebními obřady. Muži nedostávají od manželek věno, naopak sami připravují věno jim a jejich matkám. Protože mají mnoho manželek, mají nesčetné množství dětí“²⁶*

Jak je zřejmé z výše uvedeného úryvku, objevovalo se i mnohoženství, jež bylo uzavíráno z ekonomických a výchovných důvodů. Početná rodina mohla snadněji chránit a násobit svůj majetek, který spočíval ve velkých stádech dobytka a rozlehlém hospodářství. Velká rodina tak ve svém početném sdružení mohla efektivněji vzdorovat nepříznivým podmínkám a tím se s nimi lépe vyrovnat. Polygamie tedy byla spíše privilegiem zámožných, kteří se snažili zvětšovat své bohatství, než méně majetných mužů.

Jiným důvodem pro sňatek s více ženami a následně mít s nimi co nejvíce potomků byla zřejmě i vysoká mortalita dětí, způsobená nedostatečnou lékařskou péčí, špatnými hygienickými a v neposlední řadě i velmi drsnými přírodními podmínkami.

Tehdy bylo běžnou praxí uzavírat preferované sňatky mezi blízkými příbuznými, mezi tzv. křížovými bratranci a sestřenicemi, které se vyskytují v mnoha jiných kulturách, dokonce i v evropských státech, pro udržení a posílení rodové linie. Konkrétně šlo o uzavírání manželství mezi dětmi sourozenců opačného pohlaví (bratra a sestry).

²⁵ BURN, N., OIDOV, O.: *Women in Mongolia: Mapping Progress Under Transition*, [online]. UNIFEM, 2001. [cit. 5. 6. 2011]. Dostupné z: <http://www.iknowpolitics.org/node/42>. str. 15

²⁶ POLO, Marko: *Milión*. Praha: Odeon, 1989. str. 61-62

V moderním Mongolsku za socialismu, pokud jde o věk lidí při vstupu do manželství, se jeho limit nijak závažně nezměnil, a novomanželé se brali poměrně mladí. Až v nové éře po roce 1990 došlo k prudkému zvýšení této hranice věku a každoročnímu poklesu sňatečnosti. To lze vysvětlit neustálým růstem průměrného věku obyvatelstva, změnou individuálních preferencí, posilujícím vlivem kariérismu a ve městech též oslabováním tradičních rodinných hodnot, kdy mladí lidé upřednostňují, jak se v Čechách lidově říká „žít na hromádce“ nebo „žít na psí knížku“.

Svědčí o tom i výsledky výzkumu V. Weibgerta. U mladších lidí bylo nejdůležitějším kritériem pro vstup do manželství, vzdělání a dosažení kvalifikace, jisté zaměstnání, psychická zralost, dostatek životních zkušeností a v neposlední řadě schopnost finančně se postarat o rodinu. Názory u starší mužské generace se lišily podle dosažené erudice. Lidé pracující jako dělníci nebo ve službách preferovali vhodný věk na manželství okolo 22 let, kdežto vrstevníci s vysokoškolským vzděláním se přikláněli k věku 25 let. Starší ženská populace souhlasila s věkem, který uváděla mladší generace.²⁷

Oproti minulosti je společnost tolerantnější vůči mladým, neboť umožňuje, aby se lidé více poznali, dostudovali, ekonomicky se zajistili před sňatkem (měli vlastní byt, zaměstnání, apod.). Dalším ne zcela podloženým důvodem může být chybějící snaha ze strany státu motivovat k zakládání rodiny.

Vzhledem k těmto skutečnostem většina lidí (hlavně mladí) volí cestu do zahraničí, kde jsou jiné platové podmínky, větší zaměstnanecké příležitosti, možnosti kvalitnějšího vzdělání a zdokonalení se v cizím jazyce. Proto počet Mongolů, pracujících v zahraničí, každým rokem přibývá. Jen pro představu uvádím údaje z neoficiálních statistik, zveřejněné v roce 2008.²⁸

- Jižní Korea - 35 000
- USA - 22 000
- ČR - 11 000
- Velká Británie - 9 000
- Kazachstán - 9 000

²⁷ WEIGERT, V.: *Mongolská rodina v sociokulturních proměnách*: bakalářská práce. Praha: FFUK, Ústav jižní a centrální Asie, 2005. str. 60-61

²⁸ BULGAMAA, B.: *Mongolian Women* [online]. [cit. 4. 6. 2011]. Dostupné z: <http://www.mongolia-attractions.com/mongolian-women.html>

2.3 Rozvodovost a její příčiny

2.3.1 Česká republika

Právní řád v České republice je, co se týče vzniku manželství, historicky propojen s použitím římského práva ve střední Evropě a taktéž zde platí církevní předpisy. Manželství a jeho ukončení, podléhalo především ve středověku církevním zásadám a tradicím. Ukončení manželství bylo téměř nemožné, jedině smrtí jednoho z manželů, aspoň pro obyčejného člověka. Pokud přece jen došlo k rozdělení manželství, bylo to výhradně pro vyšší vrstvy.

Za první republiky byl již v roce 1919 schválen zákon, který se nazýval občanská novela číslo 320/1919 Sb., jenž sjednocoval všechny předpisy o možnostech zániku manželství, principy ukončení a všeobecně chápal moderněji otázku rozvodovosti v Československu. Právě tato novela legalizovala možnost ukončení manželství cestou rozluky. Avšak byla zachována i možnost „rozvodu od stolu a lože“, jež byla za jistých podmínek pokládána za první stupeň k právnímu ukončení manželství „rozlukou“. Tato podoba právní úpravy platila až do roku 1949, kdy se rodinné právo začínalo formovat dle socialistických představ státu.²⁹

Zákon 265/1949 Sb., který nabyl účinnosti od 1. ledna 1950, zrovnoprávnil muže i ženy ve všech oblastech veřejného i soukromého života. Současně zrovnoprávnil všechny děti, ať už se narodily v manželství či nikoliv. Moc otce byla vystřídána mocí rodičovskou a byl legalizován povinný občanský sňatek. Rozvod fakticky nahradil původní rozlukou a forma rozvodu od stolu a lože byla zcela zrušena. Soud připouští rozvod pouze v případě trvalého rozvrácení vztahu v rodině, nesplnění společenského účelu, který je definován v zákoně jako vytvoření zdravého prostředí pro rodinu, pro výchovu dětí, či jako vzájemná pomoc manželského páru.³⁰

Po roce 1989 měla významnou roli v otázce rozvodovosti změna politických i ekonomických poměrů ve společnosti. Existence rodiny a tedy i manželství se začala odehrávat v prostředí, kde samozřejmě nové příležitosti doprovázely nové požadavky a stresové faktory. Najednou se lépe uplatňuje ten, kdo dokáže vyvinout maximální pracovní výkon na úkor svého osobního života. Trh vyžaduje mladé, dynamické lidi, jimž nabízí

²⁹ KŠICOVÁ, L.: *Rozvodovost v letech 1950-2005 na území ČR a Slovenska*: bakalářská práce [online]. Brno: MU, Fakulta sociálních studií, 2007. [cit 5. 4. 2011]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/144316/fss_b/?lang=en. str. 9-10

³⁰ Tamtéž, str. 10

neobyčejné ekonomické možnosti v době, kdy v socialismu právě tito lidé, v daném věkovém období, běžně přemýšleli o založení rodiny. Současně je neustále vyvíjen tlak v oblasti dalšího vzdělávání, a v logickém důsledku se neustále zvyšuje věk sňatečnosti jak u žen, tak i u mužů. Funkčnost manželství také ohrožují individuální ambice a snahy o prvotní kariéru a úspěšný profesní život.

Faktory, ovlivňujícími rozvodovost v České republice, jsou zejména rozdílná povaha jedinců a mnohdy z toho pramenící nevěra. Dalšími důvody jsou určité typy závislosti, kde je nejčastěji uváděn alkoholismus či gamblersství. Menší podíl představují jiné kulturní zvyklosti, náboženství aj.

Tabulka 1: Rozvody podle příčiny rozvratu manželství (v %), vybrané roky³¹

Příčina rozvodu	Na straně muže				Na straně ženy			
	90	95	00	03	90	95	00	03
Neuvážený sňatek	5,6	4,4	2,2	1,2	5,6	4,5	2,2	1,2
Alkoholismus	10,3	9,4	5,8	4,4	0,9	0,7	0,5	0,5
Nevěra	15,0	12,9	8,0	6,3	13,2	10,5	5,6	4,0
Nezájem o rodinu (včetně opuštění rodiny)	7,6	7,3	5,3	3,6	2,5	1,8	1,2	1,3
Zlé nakládání, odsouzení pro trestní čin	2,7	2,1	1,6	1,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Rozdíl povah, názorů a zájmů	40,4	48,7	47,0	50,6	40,5	50,0	49,2	50,3
Zdravotní důvody	1,0	0,5	0,3	0,2	1,3	0,5	0,3	0,2
Sexuální neshody	2,7	1,7	0,6	0,4	2,7	1,7	0,6	0,4
Ostatní příčiny	7,9	9,3	22,3	24,6	9,4	12,6	26,6	29,3
Soud nezjistil zavinění	6,8	3,7	6,9	7,6	23,8	17,5	13,7	12,8

(zdroj: www.demografie.info)

Podle Dr. Možného se dá kromě rozvodu ukončit manželství i jinými způsoby³²:

1. opuštění rodiny jedním z partnerů
2. rodina vyprázdněné skořápky (pár spolu dále bydlí, ale neposkytuje si emocionální odporu, nekomunikuje a spolupracuje jen v nejnutnější míře),
3. dlouhodobá absence jednoho z manželů (pro jeho uvěznění, dlouhodobý pobyt v cizině, v emigraci, v bojující armádě, v ilegalitě atd.),
4. zánik některé z hlavních funkcí manželství (pro fyzickou, emocionální nebo mentální patologii jednoho z partnerů),

³¹ ŠTASTNÁ, A.: *Analýza: Vybraných faktory rozvodovosti* [online]. [cit 26. 6. 2011]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46

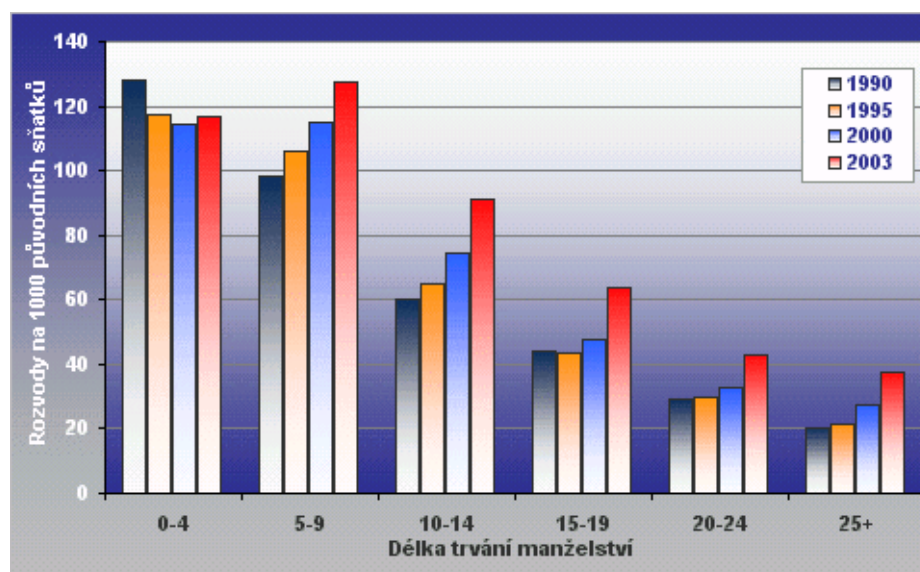
³² MOŽNÝ, I.: *Sociologie rodiny*, Praha: Slon, 1999. str. 251

5. konec manželství přeměněn v tzv. rodičovské manželství. To vzniká, udržuje-li pár s dětmi manželství a domácnost ve sdílené odpovědnosti za výchovu dětí, ač ostatní funkce manželství zanikly, nebo byly kriticky oslabeny.

Česká republika se už po několik let řadí mezi země s vysokou mírou rozvodovosti. V uplynulých letech se rozvádělo téměř každé druhé manželství. Sociologové upozorňují, že tento trend bude pokračovat i nadále.

Z výpočtů ČSÚ jasně vyplývá, že s přibývajícím věkem partnerů i roky trvání manželství je vztah stabilnější. Nejmladším párům se manželství rozpadalo během čtyř let po uzavření. Obráceně je tomu u starších párů. U nich byly důvody spíše racionálního charakteru, kdy se manželé v pozdějším věku rozvedou až po odchodu dětí z rodiny, kdežto mladší páry se rozváděly kvůli sňatku v mladém věku, což demonstruje následující tabulka.³³

Graf 1: Intenzita rozvodovosti podle délky trvání manželství, vybrané roky

(Zdroj: www.demografie.info)

2.3.2 Mongolsko

Manželství v Mongolsku nebylo chápáno obdobně jako je tomu v pojetí evropské kultury, tudíž jako svatý institut požehnaný Bohem. Ani pojem romantická láska a emoce zde neznali.

³³ ŠTASTNÁ, A.: *Analýza: Vybraných faktory rozvodovosti* [online]. [cit 8. 5. 2011]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46

Šlo o zcela praktickou záležitost, kde hlavní motivací bylo společně pracovat, starat se o rodinu, uživit ji a společnými silami překonávat nelehký osud kočovníků.³⁴

Pokud soužití dvou lidí z jakéhokoli důvodu nefungovalo, bylo společensky přijatelné se rozejít, aby každý našel štěstí s někým jiným. Přesto se k takovému rozhodnutí uchýlovali Mongolové jen ojediněle. Pokud se k tomuto kroku přesto odhodlali, bylo to z velmi závažných příčin (u muže neschopnost plodit potomky nebo neplodnost žen). I toto se však dalo vyřešit adoptací dítěte od příbuzných, aby tak bylo zabráněno rozpadu rodiny. Například Dr. Oberfalzerová se tomuto problému věnuje ve své práci: „*Osvojování dětí je mezi pastevci přirozenou a velmi běžnou záležitostí. Pokud se rodině nedaří mít děti, rozšíří po okolí zprávu, že hodlají za své přijmout cizí dítě. Během určité doby se vždy zase ozve rodina, která dítě ochotně daruje.*“³⁵

Jiným řešením byl pro bezdětnou rodinu sňatek muže s další (druhou) ženou, která byla plodná. Možná by pro západní společnost bylo zvláštní, že i žena si mohla přivést do rodiny muže, přičemž první partner ani partnerka nebyli nijak odvrhnuti a vypuzeni z domova, a všichni se snažili žít pospolu v míru a v harmonii.

Na manželství se začalo pohlížet jako na institut v západním stylu až s přijetím ústavy a zavedením moderního státního aparátu. V dnešním Mongolsku je rozvod stejně jako v Čechách administrativně i právnicky složitý.

V posledních letech prudce stoupá počet rozvodů, porovnáme-li to s minulostí. Nejzávažnějším důsledkem to má na ženy, kdy všechna povinnost a starost o rodinu padá na její bedra, protože většinou po rozvodu jsou děti svěřovány do péče matky.

Nejčastějším důvodem rozpadu manželství bývá alkoholismus, který začíná být v Mongolsku závažným problémem i ze společenského hlediska. Tradičně byl opilý člověk považován ze slabocha a svědčil o jeho úpadku. Alkoholické nápoje se nepodávaly dětem ani ženám, pouze váženým hostům - mužům jako ukázka velké pohostinnosti. Dospělí muži si dopřávali alkohol jen při významných událostech a slavnostech. Při pohřbu a dětském svátku (jako je první střihání vlasů) byla konzumace alkoholu zakázána.

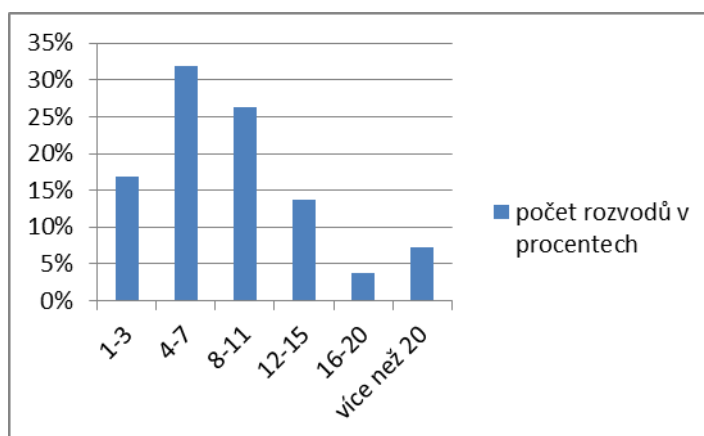
³⁴ WEIGERT, V.: *Mongolská rodina v sociokulturních proměnách*: bakalářská práce. Praha: FFUK, Ústav jižní a centrální Asie, 2005. str. 45

³⁵ OBERFALZEROVÁ, A.: *Metaforická řeč a myšlení mongolských nomádů (analýza živých rozhovorů)*: disertační práce. Praha: FFUK, Ústav jižní a centrální Asie, 2002. str. 82

Problém nastal v průběhu rusifikace Mongolska (od šedesátých let minulého století), kdy se do Mongolska stěhovalo více Rusů, a mongolští studenti navštěvovali ruské vysoké školy. Zlovyk pití silného alkoholu se prohloubil v souvislosti s beznadějí a neutěšeností z politických a ekonomických poměrů v zemi, kdy lidé utápěli své zoufalství ve vodce, která byla dostupnější než jiné zboží.

Celkový problém spojený s alkoholem a alkoholismem vysvětlují obšírněji, jelikož to souvisí přímo či nepřímo s další příčinou rozvodů, kterou je domácí násilí páchané na ženách, o čemž vypovídá i skutečnost, že v Mongolsku žádají o rozvod více ženy (přesněji 82,8% žen a 17,2% mužů³⁶). Jako další důvody rozvodů uvádějí nezáměr partnera, žárlivost, majetkové rozdíly a dítě z předchozího vztahu. Je třeba si povšimnout, že nevěra se neuvádí jako důvod k ukončení manželství v porovnání s Českou republikou, v níž nevěra patří mezi hlavní důvody.

Graf 2: Míra rozvodovosti podle délky trvání manželství, vybrané roky³⁷

(Zdroj: *Family Mongolia*)

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že kritické období manželé zažívají 4-7 let trvajícím svazku a postupem času pravděpodobnost rozvodů klesá, obdobně jako v ČR. Až u 20 až více let trvajícím manželství je zaznamenán mírný nárůst rozvodovosti.

³⁶ NAMDŽIL, T.: *Mongol ger bul (Family Mongolia)*, Ulaanbaatar: 2010. str. 22

³⁷ tamtéž, str. 22

2.4 Matka samoživitelka – současný fenomén?

2.4.1 Česká republika

Při bližším zkoumání statistik je patrné, že s úplnou rodinou se setkáváme čím dál méně. Podle čísel uvedených v knize Pavly Horské lze usoudit, že od roku 1930 byl počet nikdy neprovdaných žen větší než počet svobodných mužů. Je pravděpodobné, že někdy se jednalo o nesezdané matky s nemanželskými dětmi, kterým otec zemřel anebo jejich otec žil v jiném svazku s jinou ženou.³⁸

Okolo roku 1800 bylo zhruba 5 až 6 procent narozených dětí nemanželských. V roce 1830, v Čechách toto číslo vyšplhalo na 14 % a na Moravě 12 %, a za 30 let poté byl zaznamenán nárůst o jedno procento.

Ženy s nemanželskými dětmi se mohly uchýlit k porodním bábám, poskytující přes novinové inzeráty své služby a ubytování, anebo jim musely stačit městské porodnice. Ve vysokém procentu nemanželských dětí dominovala Praha. Proto se nelze divit, že na matričních úřadech v hlavním městě byla koncem 19. století více než půlka novorozeňat zaevidována jako nemanželská.

Od začátku až do poloviny dvacátého století měl tento jev spíše klesající charakter a v 60. letech se stabilizoval. Další nárůst byl zaznamenán v 1990. Ještě nejsou jasné důvody této změny. Zdáli to bylo ovlivněno populačním klimatem, čím dál populárnější tendencí k plánovanému rodičovství či to bylo způsobeno jinými demografickými změnami, zjistí nejspíše další populační studie a výzkumy.

Postupem času se výrazně zmenšovalo sociální stigma svobodné matky. Oproti minulosti společnost na ně již nepohlíží jako na ženy, které si zkazily budoucnost. Ke změnám došlo taky z hlediska věkové skladby žen. V minulosti mezi ně patřily nepnoleté dívky. Dnes je tomu naopak. Přebírají ženy ve zralém věku okolo 35 let, které jsou finančně zajištěné, sklízí úspěchy ve svém oboru, a přes samotářský život bez partnera, chtěly mít dítě.³⁹

Volba pro život bez partnera má vliv i na děti, které jsou náchylnější k nemocem, mnohdy mají horší prospěch ve škole a problém se ovládat, a jsou také agresivnější než děti z úplných

³⁸ HORSKÁ, P.: *Naše prababičky feministky*, Havlíčkův Brod: Lidové noviny, 1999. str. 40-41

³⁹ KOZLOVÁ, L., TOMANOVÁ, N.: *Dobrovolné mateřství bez partnera* [online]. [cit 26. 5. 2011]. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz>

rodin. Možná proto se tyto děti v dospělosti více rozvádějí a dívky z těchto rodin se samy stávají svobodnými matkami.⁴⁰

Podle výzkumu, provedeného L. Maroušovou⁴¹, je důvodů pro život matky samoživitelky hned několik. Z tabulky vyplývá, že mnoho žen se stalo samoživitelkami po rozvodu nebo odchodu partnera.⁴²

- Špatná zkušenost s muži v minulosti - 17,7%
- Kariéra - 1,7%
- Neochota přizpůsobit se - 2,5%
- Rozvod/rozchod - 61,3%
- Nenalezen vhodný partner - 15,97%
- Ztráta partnera (smrt) - 0,8%

2.4.2 *Mongolsko*

Nejprve je třeba si uvědomit, že na mongolském venkově vládla povětšinou, co se týče sexuálního vztahu, určitá míra svobody a volnosti ve srovnání se zkušeností v Evropě.

Podle Bulagovy knihy není sexuální morálka v Mongolsku skutečně tvrdá. Nevěra a střídání partnerů má v Mongolsku dlouhou tradici a je společensky snášena za předpokladu určitého dodržování pravidel.⁴³

Kvůli dětské úmrtnosti se cenilo v nepříznivé mongolské stepi každého lidského života, ať se jednalo o manželské či mimomanželské dítě. Nemanželské děti byly do rodiny přijímány se stejnou láskou jako legitimní děti. Ani matky za to nebyly utiskovány a společnost je tolerovala. Někdy bylo takové dítě ponecháno svým prarodičům podle starého kočovnického zvyku, který mnohé rodiny praktikují dodnes. Dítěti se dokonce dostávalo takového privilegia a péče, že zdědilo dědečkův majetek.

⁴⁰ MARHOUNOVÁ, J.: *Od osamění k nové rodině*. Praha: SPN, 1988, str. 123

⁴¹ MAROŠOVÁ, L.: *Svobodné matky – fenomén současné společnosti*: diplomová práce [online]., Brno: UTB, Fakulta Humanitních studií, 2010. [cit 26. 6. 2011]. Dostupné z: <http://dspace.knihovna.utb.cz/handle/10563/14024m>. str. 44

⁴² Výzkum byl proveden u 119 respondentek ve věkové kategorii 15-25 let tvořící 16,8%, 26-35 let tvořící 47,9% z celku, 36-45 let, které dělá 30,3% a konečně ve věku 45 let, které představuje 5%.

⁴³ BULAG, U.: *Nationalism and Hybridity in Mongolia*, [online]. Oxford: Clarendon Press, 1998. [cit. 7. 5. 2011]. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/30989568/Nationalism-and-Hybridity-in-Mongolia>. str. 124

Abych se dostala k tématu této podkapitoly, uvedla bych několik příčin fenoménu svobodných matek, které si na své živobytí vydělávají bez muže a samy se starají o své potomstvo.

Výskyt domácností jen s jedním rodičem je, bohužel i častým jevem dnešní doby. Jak už bylo výše zmíněno, v období rozmachu buddhistického náboženství, kdy muži v hojných počtech vstupovali do kláštera, zanechali po sobě velký počet svobodných žen. Nedostatek mužů s přispěním absolutní neznalosti antikoncepčních pomůcek a zákazu potratů podle zákona až do osmdesátých let 20. století mohl být dalším faktorem tohoto specifického fenoménu.

Podle statistických výzkumů bylo v roce 1989 ze všech pěti set tisíc domácností vedeno samotnou ženou 65 000 rodin. O dva roky později se počet vyšplhal na 85 000. V roce 2002 ve srovnání s rokem 1999 se tato hodnota vyšplhala o 11,8 %.⁴⁴

Fenomén matky samoživitelky bohužel není jen problém venkovské části Mongolska. Hojně se vyskytuje i v hlavní městě Ulánbátaru. Od roku 1990 má tento ukazatel, bohužel, neustále vzrůstající charakter.

Pro zajímavost bych chtěla zmínit výsledky rozhovorů na téma svobodné matky. Výzkum byl proveden metodou nahrávání živých rozhovorů celkem s 50 respondenty. Zpracoval ho student mongolistiky V. Weigert ve své práci a došel k těmto závěrům:⁴⁵

1. Na otázky „*Co si myslíte o svobodných matkách a o tomto společenském fenoménu?*“ a na „*způsob, jakým si myslí, že tyto ženy řeší svou často nelehkou situace*“ muži často reagovali generalizací skutečnosti, že rozchody manželů a následný rozpad rodiny jsou způsobeny celospolečenským stavem, nefunkčním či špatně fungujícím hospodářstvím státu a vysokou mírou nezaměstnanosti. Tyto faktory vedou k rozporům v manželství. Dále si muži mysleli, že si ženy za svůj nezáviděníhodný stav mohou především samy, a žádný muž nepřipustil podíl vlastní viny na této věci.
2. Ženy byly na rozdíl od mužů mnohem výmluvnější. Přestože některé z žen žily s muži ve fungující rodině, projevíly solidárnost a soucit se ženami, které se ocitly v těžké životní situaci. Často zazněly odpovědi, v nichž popisovaly velkou tíhu spojenou

⁴⁴ Tamtéž, str. 110

⁴⁵ WEIGERT, V.: *Mongolská rodina v sociokulturních proměnách*: bakalářská práce. Praha: FFUK, Ústav jižní a centrální Asie, 2005. str. 99-101

s užitím dětí a starostí o rodinu bez partnera. Nejčastějšími důvody, na kterých se všechny shodly, byla vysoká nezaměstnanost, špatná ekonomická situace, muži závislí na alkoholu a nízké platy (jen pro představu, průměrná mzda v hlavním městě Mongolska činí 200-300 dolarů na osobu – za měsíc.⁴⁶)

3. Matkám samoživitelkám bývá poskytnuta největší pomoc od příbuzných – od rodičů, sourozenců, ta vždy hraje důležitou a zásadní roli. Taková podpora od rodiny je v mongolském prostředí běžná a ani v případě mimomanželského dítěte ženu nikdo neodsoudí a není to vnímáno či bráno jako hanba.
4. Nedostatek pracovních příležitostí, malé mzdy, malá podpora od státu svobodným matkám a hlavně praktická nemožnost vymáhání alimentů od otců, vystavují ženy velmi těžkým a bolestným životním situacím.
5. Na jedné zásadní věci se muži i ženy shodli. Nechtěné těhotenství není důvodem pro sňatek. Ženy byly zajedno v tom, že je lepší být svobodnou matkou, nežli si brát někoho z povinnosti, neboť by podobné manželství z logických důvodů nefungovalo. Jen v krajním případě by souhlasily se vstupem do manželství kvůli nechtěnému otěhotnění. Obdobně reagovali i muži, ale jen jeden z 25 mužů řekl, že těhotenství za takových okolností je chybou ženy a z tohoto důvodu by se o to nijak dál nezajímali. Dva z dvaceti pěti respondentů by to čistě nechali na ženách.

⁴⁶ *Souhrnná teritoriální informace Mongolsko* [online]. Ulánbátar: Zastupitelský úřad ČR, 2011. [cit. 2. 6. 2011]. Dostupné z: services.czechtrade.cz/pdf/sti/mongolsko-2011-05-03.pdf

3 Genderová problematika

V úvodu je důležité si ujasnit a důkladně rozlišovat tyto pojmy:

Slovo znamená řecky rod. V českém jazyce gender označuje jak pohlaví a rod, tak i gramatický rod. Jelikož má v češtině slovo rod mnoho významů, používá se v terminologii sociologie slovo gender, které chápeme jako „*sociální a společensky podmíněné kulturní rozdíl, očekávání, předsudky a specifika v postavení mužů a žen. Gender je zároveň konstruktivní prvek moderní a postmoderní organizace společnosti; je to sociální kategorie, která umožňuje sledovat a interpretovat jak rozdíly z hlediska mužů a žen v nejrůznějších sociokulturních kontextech, tak i formy porušování lidských práv demokratických státech.*“⁴⁷

Genderová problematika je rozlišována na ženskou a mužskou, odehrávající se na celospolečenské úrovni, mající vliv na vzdělávací a politický systém, na hospodářství, náboženství, uspořádání v rodině aj. Gender zkoumá kulturně a sociálně podmíněné diference mezi dvěma pohlavími ve společnosti, kde je hlavním cílem objektivně vnímat jejich dovednosti, vlastnosti a schopnosti bez ovlivnění stereotypy.

Feminismus je často chybně zaměňován výrazem gender. Feminismus je ideologické a světové hnutí žen, které bojuje za práva žen a zaměřuje se pouze na ženské otázky. Toto hnutí se začalo vytvářet během osmnáctého století a upozorňovalo na ženy, které byly diskriminovány a znerovnoprávněny ve společnosti. Hlavním cílem feministek se stalo zlepšení životních podmínek a vydobytí občanského práva pro ženy. To představovalo především volební právo, právo na vzdělání a právo na majetek a na ochranu.

3.1 Cesta k rovnoprávnosti

3.1.1 Česká republika

V Čechách vznikly tzv. *gender studies* koncem 90. let minulého století na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy založením Centra genderových studií, kde jednou ze zakladatelek byla socioložka Jiřina Šiklová, signatářka Charty 77. Před sedmi lety dokonce vznikla

⁴⁷ ŠIKLOVÁ, J.: *Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České republice*. In *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Fund, 1999. str. 10

Katedra genderových studií na Fakultě humanitních studií Karlovy univerzity. Genderová studia se rozvíjí též na MU v Brně. Kromě těchto se univerzity se v Čechách touto problematikou zabývají mnohé další univerzity a četné neziskové organizace.

Historie feminismu je vývojově zajímavá a obsahově složitá. Výraz emancipace žen zná již Ottův naučný slovník z přelomu 19. a 20. století. Významné osobnosti té doby se snažily prosadit lepší vzdělání pro ženy. Magdalena Dobromila Rettigová nabádala na svých besedách mladé dívky a ženy ke studiu a zájmu o veřejný život. Také K. Světlá, B. Němcová, E. Krásnohorská, S. Podlipská a také T. G. Masaryk si uvědomovali nedostatečné vzdělání žen.

Feministické myšlenky lze nalézt i v dobách předcházejících. Ze středověkých historických dokumentů je patrné, že ženy protestovaly proti útlaku patriarchální společnosti. Počiny těchto žen a jejich projevy nebyly nikdy systematicky dokumentovány a ženy byly z aktivního utváření dějin dokonce vylučovány. Tudiž se ty, které se pokoušely bojovat proti útisku, nemohly nikterak dozvědět o snachách svých předchůdkyň. „*Právě tato skutečnost tak dlouho bránila zrodu feministického vědomí – pochopení, že sociální nerovnost se vztahuje na ženy jako kolektivum, nikoli individuálně, a že jejich podřízenost je společensky utvářena a udržována systémem, který lze prostřednictvím kolektivního úsilí nahradit spravedlivějším uspořádáním.*“⁴⁸I když určité případy feministického hnutí se objevily v různých obdobích, ustavilo se teprve 18. a v 19. století, kdy řada žen veřejně požadovala rovnoprávné postavení, zvláště pak v dostupu ke vzdělání.

Karolína Světlá považovala vzdělanost žen za nutnou podmínkou k dosažení emancipace. Zpočátku se pražské dámy, zastánkyně tohoto názoru, scházely u ní doma, kde nechyběla ani její sestra Sofie Podlipská. Když jejich počet narostl, Karolína Světlá za pomoci Vojty Náprstka zřídila „Americký klub dam“, jehož prostřednictvím do Čech pronikaly ohlasy hnutí žen v Americe. Hlavním úkolem klubu bylo poskytnout vzdělání svým členkám, rozvíjet nové myšlenky, dát do domácností technické vymožitky usnadňující ženám práci.

K funkcionářkám ženského hnutí, které především chápalo potřebu emancipace jako praktickou a duchovní záležitost, patřila Tereza Nováková, manželka středoškolského profesora a matka několika dětí, která se věnovala psaní románů a povídek inspirovaných památkami a vzpomínkami na představitele lidového myšlení a etnografickými výzkumy.

⁴⁸ RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J.: *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005. str. 36

Pozadu nezůstávaly ani její příspěvky do časopisů, ve kterých se zamýšlela nad činností ženských spolků, analyzovala naléhavý stav ženské otázky a při tom nezapomínala rozlišovat problémy žen odlišných společenských tříd.⁴⁹

Další výraznou osobností je Eliška Krásnohorská, které v letech 1890 založila spolek Minerva s jediným cílem, a to otevřít dívčí gymnázium, jenž by se stalo důležitým předpokladem přístupu žen na vysoké školy. E. Krásnohorská též stála za peticí požadující stejné vzdělání pro ženy jako pro muže. Tato petice k Říšské radě měla obrovský ohlas mezi představiteli české inteligence, členkami ženských organizací v zemích českých, v Maďarsku a v Bulharsku. Díky podpoře společnosti nastoupilo v září 1890 51 dívek na Minervu - první dívčí gymnázium ve střední Evropě. O pět let později 16 studentek Minervy maturovalo a několik z nich si podalo přihlášku na lékařskou a filosofickou fakultu. Přijaté dívky mohly jen chodit na přednášky, ale ke zkouškám nebyly připuštěny. Až v roce 1897 ministerstvo školství připustilo rovnoprávné studium a tedy rovnoprávnost ve vzdělání žen a mužů. O tom, jak se vzdělanost českých žen v mnohém zlepšila, svědčí fakt, že v 20. letech 20. století navštěvovalo gymnázium Elišky Krásnohorské přes 900 dívek.

Je tedy zřejmé, že ještě za života těchto významných žen české historie dosáhly snahy ženských spolků úspěchů. Nicméně se objevil další problém: pokud má žena stejná práva na vzdělání jako muži, musí mít i stejná občanská práva! Česká strana pokroková, státoprávníci, sociální demokraté a národní socialisté (kromě staročeků a klerikálů) do 20. let minulého století uznávali právo žen na společenskou emancipaci, a dokonce měli v svých politických programech zrovnoprávnění žen. Obdobně jako v západních zemích Evropy i v Čechách se ženská otázka dostala do každodenní politiky.⁵⁰

3.1.2 Mongolsko

Jak jsem již v předchozích kapitolách nastínila, v kontrastu s českými zeměmi měla mongolská žena historicky a tradičně rovnoprávné postavení, neboť hrála vždy silnou a důležitou roli v rodině i ve společnosti. Žena byla součástí „kočovnické ekonomiky“ a podílela se na rozvoji celého hospodářství. Větší míra rovnosti jim zaručovala svobodu, dostávalo se jim vojenského tréninku a dokázaly nahradit muže ve většině jejich činností. K omezování ženského práva a k celkovému zhoršení postavení žen došlo až ve feudálním

⁴⁹ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O.: *Rod ženský, Kdo jsme, odkud jsme přišly a kam jdeme?*. Praha: Slon, 2003, str. 322

⁵⁰ HORSKÁ, P.: *Naše prababičky feministky*, Havlíčkův Brod: Lidové noviny, 1999. str. 99

Mongolsku. S příchodem nového režimu na počátku 20. století byla uzákoněna ženská občanská práva zaručující ženám stejné možnosti k přístupu k zaměstnání a vzdělání.

Právo na vzdělání bylo základem socialistické politiky přeměnit Mongolsko v moderní stát. Vzdělání pro chlapce i dívky bylo bezplatné a povinné na všech úrovních. Vláda stanovila za cíl vymýtit nigramotnost v průběhu období 1921-1940 a současně dosáhnout vytvoření systému všeobecného vzdělávání až do osmého stupně základní školy. K dosažení těchto cílů vytvořila tehdejší vláda rozsáhlou síť vzdělanostní infrastruktury. To znamenalo založení jeslí, mateřských, základních, středních a vysokých škol. Obzvláště významnou institucí byla internátní škola pro chlapce i dívky ze vzdálených venkovských oblastí.⁵¹

Pokud se zaměříme na vzdělanost žen v Mongolsku, především dívek, které usedly do školních lavic v období socialismu, bylo jich čím dál více. Otevřením Státní Ulánbátarské Univerzity v roce 1942 bylo umožněno dívkám i chlapcům získat vysokoškolské vzdělání. Výsledkem bylo, že zastoupení žen v mongolském parlamentu se pohybovalo v osmdesátých letech minulého století okolo dvaceti čtyř procent.⁵²

Během přechodu z centrálně plánové na tržní ekonomiku počátkem devadesátých let minulého století bylo cílem vytvořit moderní vzdělávací systém rovnocenný světovým standardům. Bohužel nepříliš úspěšná ekonomická transformace se odrážela na průběhu těchto změn. Platební neschopnost státu, nízké platy učitelů a celková ekonomická nestabilita země se výrazně podepsala na poklesu počtu školních institucí i počtu nastupujících žáků (nedávné výzkumy ukázaly, že více než 40 000 dětí ve věku 11-16 let předčasně odešlo ze školy⁵³), nemluvě o snížení kvality vzdělání.

Dostup ke vzdělání začal být limitován ekonomickými možnostmi rodičů a jejich vůlí finančně přispívat na vzdělání svých dětí. Měřítkem je obvykle faktor návratnosti investic. Zde je nyní velmi zřetelný rozdíl mezi venkovem a městskými aglomeracemi a mezi vzděláváním chlapců a dívek. Mnoho dětí proto začíná pociťovat ekonomickou a též genderovou nerovnost. Nedávné výzkumy ukázaly, že tendence žen získávat vysokoškolské vzdělání poslední dobou neustále zesiluje. Existuje například silná převaha žen v žurnalistice

⁵¹ BURN, N., OIDOV, O.: *Women in Mongolia: Mapping Progress Under Transition*, [online]. UNIFEM, 2001. [cit. 5. 6. 2011]. Dostupné z: <http://www.iknowpolitics.org/node/42>, str. 27

⁵² tamtéž, str. 20

⁵³ BLUNDEROVÁ, J.: *Mongolsko*. Brno: Jota, 2009. str. 64

a lékařských oborech. Teoretický výzkum ukazuje, že ženy se snaží vytvářet lepší podmínky pro rozšířené možnosti vzdělávání svých dcer. Možná proto, že si uvědomují svou zranitelnost a těžkou situaci v nových ekonomických podmínkách.

Tato tendence, tedy vytváření lepších podmínek pro širší možnosti vzdělávání dcer, tedy jakási vzájemná ženská solidarita, začíná mít vliv na postavení žen a mladých vzdělaných žen v mongolské společnosti, kde stále více zdůrazňují svůj hlas v médiích a v iniciativách občanské společnosti.⁵⁴

Mongolské ženy nedávno založily organizaci pod názvem Ženské liberální myšlenkový trust, nebo známé jako Ženská liberální intelektuální nadace. A své pobočky zřídily po celém Mongolsku. Právě nezávislá občanská sdružení a organizace se staly podstatným nástrojem změn, a to často dokonce s větším úspěchem než státní iniciativy.⁵⁵

Celkový přechod k tržnímu hospodářství vedl k rozšíření nerovnoprávnosti v oblastech politiky, ekonomiky a společenského života. Od roku 1990, účast žen v politickém životě klesla a postavení žen na trhu práce není o nic lepší. Podle současných sociálních studií ženy ve většině případů ztrácely a ztrácejí práci častěji než muži. Počet žen žijících v chudobě se dramaticky zvýšil a s tím souvisí i další zhoršení jejich postavení ve společnosti, paradoxně v době, která by měla být osvícenou a z hlediska genderové rovnoprávnosti příznivou.

3.2 Zastoupení žen ve veřejném životě

3.2.1 Česká republika

Dnes nejuznávanější cestou ženy do veřejného života je cesta zaměstnání, nejlépe s dřívější kvalifikační přípravou.

Přestože je minulost „ženských zaměstnání“ velice dlouhá, v širším měřítku se začal se model ženy s profesí utvářet až v druhé polovině 19. století, kde na jedné straně stály ženy bez vzdělání a pocházející z dělnických rodin a na druhé ženy intelektuálky s vysokými ambicemi, snažící se realizovat jako úspěšné spisovatelky, lékařky nebo učitelky. Jakkoli byla jejich povaha vlivu a motivace odlišná, v obou případech ženy usilovaly o totéž – o snahu

⁵⁴ BURN, N., OIDOV, O.: *Women in Mongolia: Mapping Progress Under Transition*, [online]. UNIFEM, 2001. [cit. 5. 6. 2011]. Dostupné z: <http://www.iknowpolitics.org/node/42>, str. 17

⁵⁵ BLUNDEROVÁ, J.: *Mongolsko*. Brno: Jota, 2009. str. 63

podílet se na formování budoucnosti společnosti. Především se pokoušely prosadit v prostředí středních vrstev, které nejvíce negativně hodnotily zaměstnané ženy ve veřejné sféře a lpěly na tradičním rozdělení rolí mezi muži a ženami.⁵⁶

Ženská práce byla vždy spjata s domácností, později se začaly objevovat práce za odměnu, mimo dům nebo na vlastní hospodářství. Prvními ženskými „povoláními“ byly vědmy, porodní báby, kořenářky, kojné, později také vychovatelky a učitelky. Rovněž prostitutky, hostinské, lazebnice. Ovšem i další práce znamenající službu, se postupně osamostatňovaly a rozvíjely. Majetnějším ulehčovaly práce a vyvíjely nátlak na zvyšování jejich nároků. Tím se vyčlenily již poměrně specializované služby jako uklízečky, pradleny, kuchařky, hospodyně. Původně byly tyto služební téměř členy rodiny, protože v leckterých činnostech zastoupily paní domácnosti, ale posléze byly vnímány stále více jako zaměstnankyně.

Dále vznikaly veřejné prádelny, restaurace a vývařovny, kadeřnictví, poté ještě užší specializace jako profese kosmetičky, módní návrhářky, účetní a další. Co mají tyto profese společné? Ve všech výše zmíněných pozicích lze nalézt úkony a činnosti, které v jednodušší podobě vykonává dodnes i žena v domácnosti. Není žádným překvapením, že ženy mimo domácnost začaly vykonávat to, čemu už od útlého věku byly učeny a co jim muži dovolili. Ženy se přizpůsobovaly mužům, akceptovaly jejich vzory profesního chování a jejich organizaci práce. Postupem času došlo ke zdokonalování a ženy se dostávají do vedoucích pozic.

Ženská pracovní síla převládá v českém hospodářství především ve zdravotnictví a sociální sféře, dále ve školství, peněžnictví a pojišťovnictví. Ženy také dominují v profesích zdravotních sester, některých medicínských oborech (pediatrie a dermatologie). Jejich práce souvisí ve velké většině s péčí a starostí o druhé.

Ženy jsou soustředěny především na tzv. sekundárním trhu práce. Což je většinou spojeno s horšími a méně výhodnými pracovními podmínkami – tedy nižší průměrná mzda. Na sklonku socialismu byla průměrná mzda žen téměř o jednu třetinu nižší než u mužů.

Ačkoliv Ústava české republiky a Listina základních lidských práv a svobod zaručují rovné, ničím neomezené šance a možnosti, česká politická scéna po roce 1989 je příznačná minimem žen v politice. Tabulka ukazuje, že se ženy v politice jen velice těžko prosazují.

⁵⁶ VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O.: *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly a kam jdeme?*. Praha: Slon, 2003. str. 136

Tabulka 2: Zastoupení žen v Parlamentu (v %), vybraná data po roce 1993

Rok	Poslanecká sněmovna	Senát
1994	9.5	x
1996	13.5	11.1
1998	15	11.1
2000	x	12.3
2002	16.5	12.3

(Zdroj: *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly a kam jdeme?*)

Absenci žen v české politice pociťuje více veřejnost než politici. Z mnoha výzkumů vyplývá, že by veřejnost uvítala větší množství žen, dokonce je vnímá jako žádoucí a užitečné. Samotní politici vyjadřují nesouhlas. I když politici nejsou příliš konkrétní, proč o ženy ve veřejném životě příliš nestojí, lze z jejich názorů vysoudit jisté „obecné důvody“. Větší množství žen může znamenat větší konkurenci výsadnímu postavení v mocenské sféře, ztrátu možnosti rozhodovat o klíčových otázkách.⁵⁷ Proč by se měli muži těchto výsad vzdát?

Přítomnost žen v české politice (samozřejmě nejen v české politice) je nutná především z toho důvodu, že ženy reprezentují svébytnou sociální skupinu se specifickou životní zkušeností, odlišnou od té mužské. Ať už jde o harmonizaci práce a rodiny, možnost profesního uplatnění či o problematiku matek samoživitelek.

Co se týká faktorů, které brání ženám v přístupu k politické činnosti, existuje celé množství hypotéz. Jednu skupinu by bylo možné nazvat psychologickými bariérami (například nezájem žen o politiku, jejich malá průbojnost či nekompetentnost), druhou jako bariéry systémového charakteru (například kulturní tradice). Nicméně faktem zůstává, že ženy jsou z veřejného života a politiky vyřazovány.⁵⁸

Aby došlo ke změně vlivu žen na českou politiku, je třeba zavést systém kvót, který v Čechách není žádnou novinkou. Ještě Komunistická strana Československa jej měla v svém politickém programu a podle zákona byly zavedeny kvóty garantující zastoupení 30 % žen. Po zrušení tohoto pravidla po roce 1989 došlo k značnému snížení počtu žen v Parlamentu.⁵⁹

⁵⁷ Tamtéž, str. 208

⁵⁸ tamtéž, str. 209

⁵⁹ RAKUŠANOVÁ, P.: *Ženy v politice a postoje veřejnosti* [online]. [cit. 5. 6. 2011]. Dostupné z: http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100011s_rakusanova_zeny.pdf. str. 1

Na závěr tedy můžeme konstatovat, že „*ČR má na jedné straně dlouhodobou historii v boji za účast žen ve veřejném životě a svým způsobem i v rovném zacházení s muži a ženami, na druhé straně (ale také díky této tradici) nepatří otázky rovnoprávnosti mužů a žen mezi prioritní témata ani v politickém ani ve veřejném životě, hnutí za rovnoprávné postavení žen není v současnosti tolik rozvinuto jako v řadě jiných zemí.*“⁶⁰

3.2.2 Mongolsko

Poměrně dlouhou dobou hrála žena důležitou roli v rodinném i ve veřejném životě. V době socialismu byla zaměstnanost garantována státem pro obě pohlaví a podmínky umožňující ženám vykonávat práci mimo domov byly určeny. Avšak stát reguloval rozdělení práce podle pohlaví. Oficiální rejstřík úloh rozlišující mezi ženskou a mužskou prací byl vydán v roce 1964 a v roce 1985. Mezi povolené práce pro ženy patřily pozice ve zdravotnictví, školství, částečně v odvětvích techniky a vědy, ve kterých obvykle dominovali muži v západních zemích. V letech 1969-1989 se zaměstnanost žen s jejich schopnostmi úspěšně dokončit studium zvýšila v různých odvětvích ekonomiky o 87,3 % oproti nárůstu 68,4 % zaměstnanosti mužské populace. Platová ohodnocení u obou pohlaví byla téměř totožná.⁶¹

S rozpadem Sovětského svazu klesl hrubý domácí produkt v Mongolsku o 30 % a Mongolsko ztratilo hlavní zdroj surovin a ropy. Těžká situace, která následovala, poznamenala celou společnost. Z politických reforem se vynořil nový fenomén chudoby, nezaměstnanosti a nejistoty.

Podmínky, za nichž nastupují ženy na pracovní trh, jsou vůči nim velice zaujaté, jsou v rozporu s jejich právy a rozhodně nejsou genderově neutrální, jak je patrné z nastavení trhu a jeho institucí. Jmenovitě inzeráty na zaměstnání diskriminují ženy, zvláště pokud jde o věk. Například pro nezaměstnanou ženu starší 35 let je skoro nemožné najít si práci. Novela zákona o důchodu z roku 1990 ustanovuje odchod žen s více než čtyřmi dětmi do důchodu. Jen pro představu v roce 1994 bylo dvacet tisíc „důchodkyň“ ve věku 35-55 let.⁶²

⁶⁰ KUCHAROVÁ, V.: *Aktuální otázky postavení žen v ČR*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1998, str. 4

⁶¹ BURN, N., OIDOV, O.: *Women in Mongolia: Mapping Progress Under Transition*., UNIFEM, 2001. [cit. 5. 6. 2011]. Dostupné z: <http://www.iknowpolitics.org/node/42>, str. 36

⁶² tamtéž, str. 41

Jiným diskriminujícím ukazatelem je, že ženy, pokud chtějí být zaměstnány, jsou nuceny podepsat smlouvy, které nezajišťují peněžité pomoci v mateřské a rodinné dovolené anebo existují výrazné mzdové rozdíly mezi oběma pohlavími.

Nelze se tedy divit, že se ženy snaží pronikat do „neformálních“ sektorů, kde mají více méně svobodu a rozhodují samy za sebe. Rozvinula se střední třída, k níž patří i ženy pastevců na venkově, které zřizují živnosti a podnikají v různých příbuzných odvětvích. Pro přehlednost uvádím následující tabulku:⁶³

- Maloobchod: Kiosky, Stánky
- Finanční služba: Zastavárny a směnárny
- Doprava: Taxi služba, minibusy⁶⁴
- Služby: Krejčovství, jídelny, kadeřnictví, lékárny a restaurace
- Výroba: Pekařství a výroba nealkoholických nápojů

Malé rodinné firmy a podniky řídí ženy a jsou těmi, kdo si rychleji osvojuje pokrokové myšlenky a zákonitosti podnikatelského prostředí. V některých chvílích tato situace, kdy jsou ženy vzdělanější a schopnější než muži, prohlubuje krizi identity mongolského muže. Následkem je, že řada mužů v Mongolsku ztrácí svou sebedůvěru a propadají beznaději a alkoholismu.

⁶³ tamtéž, str. 45-46

⁶⁴ *Ve městech a mezi městy jezdí vedle oficiální městské hromadné dopravy i soukromníci, poskytující odvoz.*

Závěr

Přestože názor na ženy a vztah k nim nebyl v dějinách lidstva nikdy přespříliš kladný, existovala období, kdy se k ženám přistupovalo s úctou a mužská část populace je brala jako rovnocenného partnera. V lovecko-sběračské společnosti si vážili každého jedince, který mohl být pro skupinu přínosem zajistit pro celou tlupu šanci na přežití. V období feudalismu (zvláště ve středověku) v českých zemích i v Mongolsku, se pod vlivem převládajícího náboženství (křesťanství v českých zemích a lámaistický buddhismus v Mongolsku) na ženy pohlíželo buď jako na pouhý nástroj předurčený k zachování a pokračování rodu nebo jako na předmět, která nemá žádná práva a jeho jediným posláním a povinností v životě je pouze služba potřebám mužů.

V průběhu posledních tří století došlo k zásadním společenským změnám, které umožnily tuto situaci postupně změnit a ženy si, byť po malých krůčcích, dokázaly prosadit mnohé změny, které lze v mnoha ohledech označit za revoluční. Ve společnosti, v domácnosti a v manželství ženy dosáhly rovnoprávného postavení. Získaly rovnoprávný přístup ke vzdělání, právo vlastní volby (právo na volbu partnera, na počet dětí, které porodí) a rovněž právo volit (všeobecné volební právo). Situace žen se v průběhu časové linie zlepšovala díky novým renesančním myšlenkám jež vedly k několika vlnám společenských změn. Ty zasáhly společnost jak ve sféře kulturní tak i společenské (klasickým příkladem je oblast západní a střední Evropy, tedy i Čech). Obdobně, i když s určitým časovým odstupem (zpožděním), způsobeným dlouholetou nadvládou mandžuské dynastie, došlo k celkové politicko-ekonomicko-společenské změně i v Mongolsku. Tyto změny zásadním způsobem ovlivnily další vývoj genderové problematiky směrem k zvýraznění a posílení postavení žen ve společnosti s cílem jejich úplného zrovnoprávnění

V posledních dvaceti letech došlo k zásadním politickým a společenským změnám (demokratizaci) jak v České republice tak i v Mongolsku. Na první pohled by se mohlo zdát, že dochází k výraznému zlepšení postavení žen v české či mongolské společnosti. Přesto se můžeme, bohužel, stále ještě na mnoha místech setkat s politickou, ekonomickou i společenskou nevyvážeností ve vztahu k ženám. Ta se projevuje různými formami viditelné i neviditelné diskriminace. V tomto ohledu jsou klasickým negativním příkladem platy a pozice žen v zaměstnání (ve srovnání s muži na stejné pozici), složitá situace matek – samoživitelek, proporcionálně menší podíl žen na formování politiky státu a jiné.

V průběhu práce nad svou bakalářskou prací jsem došla k závěru, že i v současné moderní společnosti (české i mongolské) existuje dostatečně velký prostor pro další zlepšování postavení žen, především zvyšování jejich šance se více společensky uplatnit. Vzhledem k tomu, že se napříč politickým, ekonomickým i společenským spektrem hovoří o rovnosti pohlaví, měl by se, kromě skutečného zrovnoprávnění žen, více otevřít prostor pro seberealizaci mužů (hlavně v soukromé sféře – v rodině). Tato harmonizace by tak, například, mohla pomoci ženám úspěšněji se angažovat ve veřejné sféře při zachování stability rodinných vztahů. I když si neidealizují možnosti ani rychlost společenských změn v České republice ani v Mongolsku, věřím, že moje generace bude mít možnost žít ve světě, kde rovnoprávnost pohlaví nebude utopií, ale skutečností.

Bibliografie

AMRAMSOVÁ, L.: *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury

BLUNDEROVÁ, J.: *Mongolsko*. Brno: Jota, 2009

BULAG, U.: *Nationalism and Hybridity in Mongolia*, [online]. Oxford: Clarendon Press, 1998. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/30989568/Nationalism-and-Hybridity-in-Mongolia>

BULGAMAA, B.: *Mongolian Women* [online]. [cit. 4. 6. 2011]. Dostupné z: <http://www.mongolia-attractions.com/mongolian-women.html>

BURN, N., OIDOV, O.: *Women in Mongolia: Mapping Progress Under Transition*, [online]. UNIFEM, 2001. [cit. 5. 6. 2011]. Dostupné z: <http://www.iknowpolitics.org/node/42>

HLEDÍKOVÁ, M.: *Vybrané aspekty postavení české ženy v historii a dnes*: bakalářská práce [online]. Brno: MU, Fakulta pedagogická, 2007. [cit. 26. 4. 2011]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/152666/pedf_b/?lang=en;id=130557

HORSKÁ, P.: *Naše prababičky feministky*, Havlíčkův Brod: Lidové noviny, 1999

KNOBLOCH, E.: *Putování k Mongolům*, Praha: SNKLU, 1964

KOZLOVÁ, L., TOMANOVÁ, N.: *Dobrovolné mateřství bez partnera* [online]. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz>

KŠICOVÁ, L.: *Rozvodovost v letech 1950-2005 na území ČR a Slovenska*: bakalářská práce [online]. Brno: MU, Fakulta sociálních studií, 2007. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/144316/fss_b/?lang=en

KUCHAŘOVÁ, V.: *Aktuální otázky postavení žen v ČR*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1998

MARHOUNOVÁ, J.: *Od osamění k nové rodině*. Praha: SPN, 1988

- MAROUŠOVÁ, L.: *Svobodné matky – fenomén současné společnosti*: diplomová práce [online]., Brno: UTB, Fakulta Humanitních studií, 2010. Dostupné z: <http://dspace.knihovna.utb.cz/handle/10563/14024m>
- MAŘÍKOVÁ, H.: *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Fund, 1999
- MOŽNÝ, I.: *Sociologie rodiny*, Praha: Slon, 1999
- MURPHY, R., F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Praha: Slon, 1998
- NAMDŽIL, T.: *Mongol ger bul. Family Mongolia*, Ulaanbaatar: 2010
- NOVOTNÝ, F.: *O Platónovi – díl III*. Praha: Jan Laichter, 1949
- OBERFALZEROVÁ, A.: *Metaforická řeč a myšlení mongolských nomádů (analýza živých rozhovorů)*: disertační práce. Praha: FFUK, Ústav jižní a centrální Asie, 2002
- POLO, Marko: *Milión*, Praha: Odeon, 1989
- Public attitude on family planning, abortion and abortion services in Mongolia*, Ulánbátar: IPPF, 2009
- RAKUŠANOVÁ, P.: *Ženy v politice a postoje veřejnosti* online, http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100011s_rakusanova_zeny.pdf. str. 1
- RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J.: *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005
- Souhrnná teritoriální informace Mongolsko* [online]. Ulánbátar: Zastupitelský úřad ČR, 2011. Dostupné z: services.czechtrade.cz/pdf/sti/mongolsko-2011-05-03.pdf
- ŠTASTNÁ, A.: *Analýza: Vybraných faktory rozvodovosti* [online]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46
- TOMEŠ, J.: *Ženy ve spektru civilizací (K proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*, Praha: Slon, 2009
- WEIGERT, V.: *Mongolská rodina v sociokulturních proměnách*: bakalářská práce. Praha: FFUK, Ústav jižní a centrální Asie, 2005
- Women in Mongol society* [online]. Dostupné z: <http://www.coldsiberia.org/monwomen.htm>
- ŽELEZNÝ, T.: *Mongolsko*, Praha: Svoboda, 1985